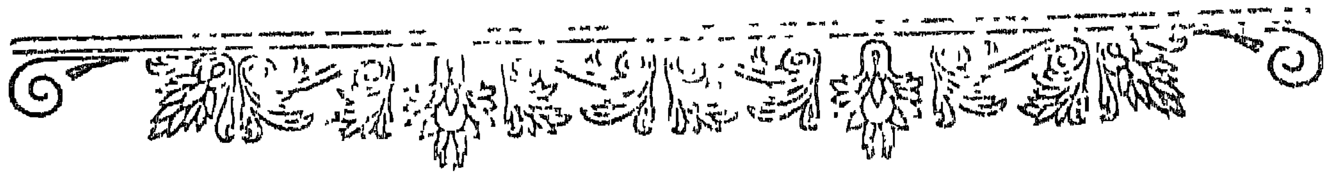
శ్రీనాథుని పద్యరత్నములు

శ్రీనాథకృత గ్రంథములగు శృంగార నైషధము, కాశీఖండము, భీమఖండము, హరవిలాసము, శివరాత్రి మాహాత్మ్యము, క్రీడాభిరామము, చాటువులు మున్నగు గ్రంథముల నుండి యేర్చి కూర్చిన పద్య రత్నములు.

సంగ్రథితము

మద్దూరి శ్రీరామమూర్తి కవి.

ప్రకాశకులు

యస్. అప్పలస్వామి అండ్ సన్సు,

పబ్లిషర్సు అండ్ బుక్ సెల్లర్సు,

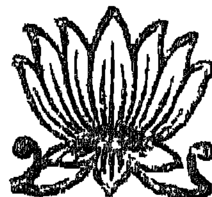
రాజమంత్రి.

1948

వెల 1-0-0

విషయసూచిక

పీఠిక

కవిసార్వభౌమ బిరుదాంకితుఁడు శ్రీనాథ కవిపుంగవుఁడు పదిహేనవ శతాబ్దాదిని యుండెను. ఇతఁడు తన హరవిలాసములో కృతిభర్త దన్నీరీతిగా దన్ను కావ్య మొక్కటి రచించి తన కంకితము సేయవలసినదిగా గోరి యున్నట్లు జెప్పియున్నాఁడు.

సీ. కమల నాభుని పౌత్రు • కవితా మహారాజ్య
భద్రాసనా రూఢు • పరమ పుణ్యుఁ
బాత్రు నాపస్థంబ • సూత్రు భారద్వాజ
గోత్రు సజ్జన మిత్రు • గులపవిత్రు
భీమాంబికా మార • యామాత్య నందను
నఖిల పురాణ వి • ద్యా ప్రవీణు
నధ్వర్యు వేద శా • ఖా తిథి నిష్ణాతు
నంధ్ర భాషానేష • దాబ్జభవుని
నుభయ భాషా కవిత్వ ప్ర • యోగ కుశలు
బాల సఖు గారవించి తా • త్పర్య మొప్ప
నవచి దేవయ త్రిపురారి • యనఘరాజు
హిత మితోక్తులు వెలయంగ • నిట్టులనియె.

గీ. ఆగమ జ్ఞాన నిధివి త • త్త్వార్థఖనివి
బహు పురాణజ్ఞుడవు శుభ • భవ్యమతివి
బాలసఖుఁడవు శైవ ప్ర • బంధ మొకటి
యవధ రింపుము నాపేర • నంకితముగ.

పై పద్యముల వలన నీతఁడు ఆపస్థంభ సూత్రుడనియు, భారద్వాజ గోత్రుడనియు, భీమాంబా మార యామాత్యులకు పుత్రుఁ

డనియు యీతని తాత కమలనాభామాత్యుఁడనియు తెలియుచున్నది. ఈతని భీమఖండములోని యీ క్రింది పద్యముల వలన నీతడు పాక నాటి నియోగి బ్రాహ్మణ వంశీయుఁడనుట విదిత మగుచున్నది.

పాకనాటి వాఁడవు ? బాంధవుఁడవు
కమలనాభుని మనుమడ ? వమలమతివి.

ఈతఁడు తన గ్రంథములలో నెందును తన తండ్రి యొక్క పాండిత్య మెట్టిదో తెలిపి యుండలేదు కాని భీమేశ్వర పురాణములో

మ. కనకక్ష్మాధర ధీర వారధి తటీ ◊ కాల్పట్టణా ధీశ్వరున్
ఘనునిన్ బద్మపురాణ సంగ్రహ కళా ◊ కావ్యప్రబంధాధిపున్
వినమత్కాకతి సార్వభౌముఁ గవితా ◊ విద్యాధరుండ...
యనుగుందాతఁబ్రదాత శ్రీకమలనా ◊ భామాత్యచూడామణిన్.

అని తన తాతయగు కమల నాభామాత్యుని గూర్చి వ్రాసి యున్నాడు ఇంతేగాక తన తాతయగు కమల నాభామాత్యుడు కాల్పట్టణా ధీశుడయి యుండెనని గూడ వ్రాసి యుండుటచే నీతడు గూడ యీ పట్టణముననే యుండి యుండవచ్చునని తలంచుట కవకా శము గలుగు చున్నది. కాని సముద్రతీరమున నున్న కాల్పట్టణ మేదియో నిర్ణయించుటకు దగిన యాధారములు గాన్పింపవు.

ఈతని జనన కాలమును గూర్చి పెక్కురు విమర్శకులు పక్కు విధములుగా వ్రాసి యుండిరి. గొందరీతడు 1375 సం॥ ప్రాంతమున జన్మించి 1430 ప్రాంతము వరకు జీవించియుండెనని నిర్ణయించు చున్నారు.

ఈతఁడు హర విలాసములో

చ. హరి హర రాఘరోజి న ◊ హానురతానగజాది పాదిభూ
వరులు నిజప్రభావ మభివర్ణన ◊ సేయ గుమార గిర్య ధీ

శ్వరుని వసంత వైభవము సర్వము • నొక్కఁడ నిర్వహించుమా
తిరుమల నాథసెట్టికి ధీగుణ • భట్టికిని నెవ్వఁడీడగున్.

అని తిరుమల నాథుని గూర్చి వ్రాసియున్నాఁడు. ఈ తిరుమల నాథుఁడు హరవిలాస కృతిభర్తయైన తిప్పయ సెట్టికి సోదరుఁడై యున్నాఁడు. కావున హరవిలాసము సుమారు 1400 సం॥ ప్రాంతమున రచింపబడి యుండవచ్చునని తలంప వలసి యున్నది. మరియు నీతఁడు పదునాల్గవశతాబ్దాంత్యమును జన్మించి యుండునని తలంచుటకు గూడ పై పద్యమొక యాధార మగుచున్నది.

(ఈతని జనన కాలమును గూర్చియు జనన ప్రదేశమును గూర్చియు పలువురు వాదోపవాదములను సలిపి యున్నారు. నేటికిని విమర్శకులా విషయములను గూర్చి వాదోపవాదములను జరుప సంసిద్ధులై యున్నారు. కాన వాదములకొక నమస్కారము) ఇంక నీతఁడు రచించిన గ్రంథము లేవి? యను విషయమును గూర్చి యాలోచింతము. ఈతఁడు కాశీఖండము యొక్క యవతారిక యందు దాను రచించిన గ్రంథములను గూర్చి యిట్లు పేర్కొని యున్నాఁడు.

సీ. చిన్నారి పొన్నారి • చిరుత ప్రాయమునాఁడు
రచియించితి మరుత్త • రాట్చరిత్ర
నూనూఁగు మీసాల • నూత్న యౌవనమున
శాలివాహన సప్త • శతి నుడివితి
సంతరించితి నిండు • జవ్వనంబున యందు
హర్షనైషధ కావ్య • మాంధ్ర భాష
ప్రౌఢ నిర్భర వయః • పరిపాకమున గొని
యాడితి భీమ నా • యకుని మహిమ

గీ. ప్రాయమింతకు మిగుల నై ♦ వాల కుండ
గాశికా ఖండమను మహా ♦ గ్రంథమేను
దెనుగు చేసెదఁ గర్ణాట ♦ దేశ కటక
పద్మ వనహేళి శ్రీనాథ ♦ భట్టను కవి.

ఈతడీ పద్యమున పేర్కొనిన గ్రంథములు, మరుత్తరాట్చరిత్ర కాశీఖండము ఈగ్రంథములనే గాక మఱికొన్ని గ్రంథములను గూడ రచించి సింగనామాత్యుని యన్నయగు ప్రగడయ్యాకు సంకితమిచ్చి యున్నాడని యీక్రిఁది పద్యమువలన దెలియవచ్చుచున్నది.

క. జగము నుతింపఁ జెప్పితి
ప్రెగడయ్యకు నాయనుంగు ♦ పెద్దలఁ గృతుల్
నిగమార్థ సార సంగ్రహ
మగునా యారాధ్య చరత మాదిగఁ బెక్కుల్.

పై గ్రంథములనే గాక యీతఁడు హరవిలాసము, శివరాత్రి మాహాత్మ్యముఁ పల్నాటి వీరచరిత్రము మున్నగు వానిని రచించియుండెను. మరియు నీతఁడే క్రీడాభిరామ మను గ్రంథమునుగూడ రచించి వినుకొండ వల్లభామాత్యు కృతికర్తను గావించెనని ప్రతీతి గలదు. రశికాభిలాష మను నొక చిన్నహొత్తము గూడ శ్రీనాథ విరచితమని సెట్టిలక్ష్మీ నరశింహముగారు ప్రకటించి యున్నారు.

ఈతఁడు బాల్యమునుండియు గ్రంథములనురచించియా గ్రంథముల నెవ్వరికో యంకిత మొసఁగి యాతిడొసంగిన బహుమానముతో జీవ యాత్ర సాగించువాడై నట్లు జూపట్టుచున్నది. ఈతడు తన కృతుల నితరుల కంకిత మొసఁగుటయే గాక తనకు బావమరిదియగు బమ్మెర పోతనామాత్యుని గూడ భాగవత మేనరపాలునకో యంకిత మీయ వలసినదని ప్రోత్సహించినట్లు వాడుక.

క. కమ్మని గ్రంథం బొక్కటి
యిమ్ముగనే నృపతికైన కృతి యిచ్చినచో
గొమ్మని యియ్యరె వెయ్యా
రిమ్మహి దున్నంగనేల ? యిట్టి మహాత్ముల్.

ఈ విధమున పోతనామాత్యునకును యీతనికిని జాలవరకు ప్రసంగము జరిగినట్లును కట్టకడపట పోతన తన భాగవతమును నరాంకితము జేయకుండె ననియు ననుశ్రుతముగా వచ్చు కథల వలన దెలియవచ్చు చున్నది. ఈ కథల నెరుంగగోరువారు నాచే రచింప బడిన శ్రీనాథకవి చరిత్రమును దిలకింప వలయును.

ఈతఁడు తన పాండిత్య ప్రకర్ష చేనప్పటిలో మిగుల నుచ్ఛస్థితిలో నున్న కొండవీఁడు రాజమహేంద్రవరము పరిపాలించెడి రెడ్డివంశ రాజుల యాస్థాన కవియై రెడ్డి భూపాలురకును, భూపాలుని యాస్థానమందలి మంత్రులకును యంకిత మొసంగియుండెను. ఈ క్రింద నీతఁడు రచించిన గ్రంథములలో నేది యెవ్వని కంకితము జేయబడినదో దెలియ జేయు చున్నాను.

గ్రంథము	కృతిభర్త
నైషధము	మామిడి సింగన్న
భీమఖండము	బెండపూడి యన్నయ
కాశీఖండము	వీరభద్రారెడ్డి
హరవిలాసము	తిప్పయశెట్టి
శివరాత్రి మాహాత్మ్యము	
ఆరాధ్యచరిత్ర	ప్రెగడయ్యకు
మరుత్తరాట్చరిత్ర	ఈగ్రంథమిపుడు నామమాత్రావశిష్టమై యున్నది.
శాలివాహన సప్తశతి	డిటో

ఈతఁడు రెడ్డిప్రభుత్వము అస్తవ్యస్తమైన [illegible] సాటిలేని గౌరవము తోడను, సింహాసనముల తోడను [illegible] నుండువాఁడు. మరియు నీతఁడు వీరభద్రారెడ్డి మున్నగు [illegible] సింహాచలము, శ్రీరంగము మున్నగు పుణ్యస్థలములను సందర్శింప నేగి యుండెను. ఈ విషయ మాతఁడు జెప్పిన చాటువుల వలనఁ దేటపడి యిట్లు గోచరించును. ఈతని చాటువులలో నెక్కుడు పద్యములు పలనాటి సీమను గూర్చి చెప్పినవై యుండుటచే నీతఁడు తరచు నా పలనాటిసీమ కరుగుచుండు వాఁడని తలంప వలసి యున్నది. (ఈతఁడు పలనాటి సీమపై జెప్పిన పద్యములన్నియు గ్రంథాంతమున నీయఁబడెను.)

ఈతఁడు తానెట్టి భోగముల నొందియుండెనో యీ క్రింది పద్యముల వలన దెల్లమగుచున్నది.

సీ. దీనార టంకాల ✦ తీర్థ మాడించితి
దక్షిణాధీశు ము ✦ త్యాల శాల
పలుకు తోడయి నాంధ్ర ✦ భాషా మహాకావ్య
నైషధ గ్రంథ సం ✦ దర్భమునకు
బగుల గొట్టించి తు ✦ ద్భట వివాద ప్రౌఢి
గౌడడిండిమ భట్టు ✦ కంచుఢక్క
చంద్రభూషణ క్రియా ✦ శక్తిరాయల యొద్ద
పాదు కొల్పితి సార్వ ✦ భౌమ బిరుదు

గీ. మెటుల మెప్పించెదో నన్ను ✦ నింగి మీఁద
రావుసింగ మహీపాలు ✦ దీపశాలు
నిండు కొలువున నెలకొని ✦ యుండి నీవు
సరస సద్గుణ నికురంబ ✦ శారదాంబ.

సీ. కాశికా విశ్వేశు ♦ గలిసె వీరారెడ్డి
రత్నాంబరములే ♦ రాయ డిచ్చు
రంభ గూడె దెనుంగు ♦ రాయ రాహుత్తుండు
కస్తూరికే రాజు ♦ ప్రస్తుతింతు
స్వర్గస్థుడయ్యె వి ♦ స్సన మంత్రి మఱి హేమ
పాత్రాన్న మెవ్వని ♦ పంక్తి గలుగు
కైలాస గిరిపండె ♦ మైలారు విభుఁడేగె
దిన వెచ్చమే రాజు ♦ తీర్పగలడు
భాస్కరుడు మున్నె దేవుని ♦ పాలిగలిగె
కలియుగంబున నిక నుండ ♦ కష్టమనుచు
దివిజ కవివరు గుండియల్ ♦ దిగ్గురనగ
నరుగుచున్నాడు శ్రీనాథు ♦ డమర పురికి.

కర్ణాట దేశాధీశ్వరుండగు తెనుంగు రాయుఁడు యీతనికి కస్తూరి మున్నగు సుగంధ ద్రవ్యములను ధనమును యొసంగి యాదరించు చుండు వాడనుట కీ పద్యములు నిదర్శనములుగా నున్నవి.

మ. [illegible] స్ఫూర్జాటక రత్న ఘట్టిత మిళ ♦ ద్ద్రాఘిష్ఠ కల్యాణ ఘుం
టా టంకార విలుంఠ లుంఠిత మహా ♦ స్మత్తాహిత క్షోణిభృ
త్కోటీరాంకిత కుంభినీదరస ము ♦ త్కూటాట విఘాట క
ర్ణాటాంధ్రాధిప సాంపరాయుని ♦ దెలుంగా నీకు బ్రహ్మాయువా.

శా. అక్షయ్యంబుగ సాంపరాయుని ♦ తెలుంగా ధీశ కస్తూరికా
భిక్షా దానము సేయరా సుకవి రా ♦ డ్బృందారక శ్రేణికిం
ద్రాక్షారామ చళుక్య భీమవర గం ♦ ధర్వాప్సరో భామినీ
వక్షోజద్వయ కుంభి కుంభములై ♦ వాసించు తద్వాసనల్.

మఱియు నీతఁడు కర్ణాటాధీశ్వరుండగు ప్రౌఢ దేవరాయలను సందర్శింప నేగిన సందర్భములో నీతఁడు రాయల యుద్దేశించి పంపిన పద్యము గూడ నీతని పాండిత్య ప్రకర్ష మెట్టిదో తెలుపుచున్నది.

సీ. డంబు సూపి ధరా త ◆ లంబుపై దిరుగాడు
కవి మీఁద నేగాని ◆ కవచ మేయ
దుష్ప్రయోగంబుల ◆ దొరకొని చెప్పెడు
కవి శిరస్సున గాని ◆ కాలు చాప
సంగీత సాహిత్య ◆ సరస విద్యలు చేర్చు
కవుల రొమ్ములు గాని ◆ కాల్ప విడువ
చదివి చెప్పగ నేర్చి ◆ సభయందు విలసిల్లు
కవినోరు గాని ప్ర ◆ క్కలుగ దన్న
దంట కవులకు బలువైన ◆ యింటి మగడ
కవుల వాదంబు విన వేడ్క ◆ గల్గినేని
నన్ను బిలిపింపు మాస్థాన ◆ సన్నిధికిని
లక్షణోపేంద్ర ప్రౌఢ రా ◆ యక్షితీంద్ర.

ప్రౌఢ రాయలను సందర్శింప నేగి యాతనిని మెప్పించి యాతని కిట్లనియెను.

మ. జననాథోత్తమ దేవరాయ నృపతీ ◆ చక్రేశ శ్రీవత్స లాం
ఛన సంకాశ మహా ప్రభావ హరి ◆ దీక్షా దక్ష నాబాంటికేక్ష
నృప స్తోత్ర సముద్భవంబయిన వా ◆ గ్ధోషంబు శాంతంబుగా
గనక స్నానము చేసి కాక పొగడం ◆ గా శక్యమే దేవరన్.

శ్రీనాథుఁడు కోరినట్టుగా ప్రౌఢ దేవరాయల సభయందు కనక స్నానము జరిగినది. అందులకు సంతసించి శ్రీనాథుడీ క్రింది పద్యమును జెప్పి యుండెను.

శా, జోటీభారతి యుద్భటిన్ మెరయుము మీా ◊ చోద్యంబుగా నేను
కర్ణాటాధీశ్వరు ప్రౌఢ దేవనృపతిన్ ◊ నాశీర ఘాటీ చమూ
కోటీ ఘోటక ధట్టికా ఘుటఘుటా ◊ ఘట్టాక సంఘట్టన
స్ఫాటీ ధూత ధరా జస్స్ఫుళికి తాం ◊ భూటీకన్ ప్రవేశించెదన్.

శ్రీ నా థు ని శీ ల ము

శ్రీనాథుడు దన స్వానుభవముల నన్నిటికి లోకమునకు జక్కగా జాటియున్నాడనుటకు క్రిందిపద్యములు నిదర్శనములుగా నున్నవి.

శా. కుళ్ళా యుంచితి గోకజుట్టితి మహా ◊ కూర్పాసముం దొడ్గితిన్
వెల్లుల్లిం దిలపిష్టమున్ మెసవితిన్ ◊ విశ్వస్త వడ్డింపగాఁ
జల్లా యంబలి ద్రావితిన్ రుచుల దో ◊ సంబంచు బోనాడితిన్
తల్లీ కన్నడ రాజ్యలక్ష్మి దయ లే ◊ దా నేను శ్రీనాథుడన్.

ఉ. పుల్ల సరోజ నేత్రి యల ◊ పూతన చన్నుల చేదు ద్రావి నా
డల్ల దవాగ్ని మ్రింగితి న ◊ టంచును నిక్కెద వేల తింత్రిణీ
పల్లవ యుక్తమై యుడుకు ◊ బచ్చలి శాకము జొన్నకూటితో
మెల్లన యొక్క ముద్ద దిగ ◊ మ్రింగుము నీ పస కాననయ్యెడున్.

మ. కవితల్ సెప్పిన పాడ నేర్చిన వృథా ◊ కష్టంబె యీ భోగవుం
జవరాండ్రే కద భాగ్య శాలినులు పుం ◊ వం బేల పో కాల్చనా
నవరంగా సొగసిచ్చి మేల్ యువతి వే ◊ షంబిచ్చి పుట్టింతువే
యెవరుం మెచ్చి ధనంబులిచ్చెదరుగా ◊ దే పాపపుం దైవమా.

ఈతఁడు తన యనుభవములను గూర్చి చెప్పుచు కొన్నిటి పద్య రూపమున జెప్పియుండెను. అందుల కీ క్రింది పద్యములు నిదర్శనము.

క. గరళము మింగితి నంచున్
బుర హర గర్వింప బోకు ♦ పో పో పో నీ
బిరుదింక గాన నయ్యెడి
మెరసెడి రేనాటి జొన్న ♦ మెతుకులు దినుము.

చ. గొరియల మేకపోతులను ♦ గొమ్ము పొటేళ్ళను గావు గొనుచున్
వరయగ సందెకాడ దగ ♦ వత్తునటంచు వేవచ్చిరంబుపై
వరమిడి పోయినట్టి తిల ♦ ఘాతకురాలి నదీయ.........
పెరుకగ లేవు నీవునోక ♦ భీకరమూర్తివై కాళికేశ్వరీ.

ఉ. మూతిని ముట్టగా వెరతు ♦ ముద్దకు ముద్దకు కూటికై లోపలన్
బాతిక పాలు సైకతము ♦ పచ్చడి కొంచము మూదియుంత్యమున్
ముతె మటన్న లేదుమరి ♦ సున్నము కన్నను సుత్రినన్నవిగా
రాతిరి భోజనమ ♦ రాత్రికినైనను వద్దు దైవమా.

ఆ. వె. పూర్వమందు విషము ♦ పుచ్చుకొన్నానని
గర్వపడిద వేల ♦ కాల కంఠ
కొండ వీటిసీమ ♦ బందు జొన్నకూడు
దిన్న నీదు బయాసి ♦ తేట పడును.

మరియు నీతఁడు కంచి, శ్రీరంగము సింహాచలము మున్నగు పుణ్యస్థలంబుల కేగి నప్పు డచ్చటి కరుదెంచిన యాంగనల నెక్కుసుగా వర్ణించి నట్లీతని చాటుపద్యముల వలన దెలియవచ్చుటచే తను హార విలాసము మున్నగు యుద్గ్రంధము లందుననే యసంఖ్యములైన వర్ణనలను రచించి యుండుటచేతను నీతఁడు స్త్రీలోలుఁడని తలంపవలసి

వచ్చుచున్నది. ఆ కాలమున వెలసిన ప్రబంధములను అంతటి స్వర్ణయుగ
లను బరికించిన యెడల వేశ్యాప్రియులై సంచరించు లోకతత్వాగా
పరిగణింపబడ లేదనుట విశదమగుచున్నది.

శ్రీనాథుని యనుసరించినవారు

శ్రీనాథుని గ్రంథములను జదివి యాతని యందత్యంత గౌరవము గలవారలై ప్రాచీనకవులలో ననేకులు గలరు. ఆంధ్రకవితాపితామహ బిరుదాంకితుఁడగు యల్లసాని పెద్దనామాత్యుఁడు గూడ శ్రీనాథుని యనుకరించియుండెను. ఈ క్రిందిపద్యముల బరికించినచో నీవిషయము తెల్లమగును.

సీ. నలిన సంభవు వాహ ◆ నము నారువంబులు
కలమము నామములు మాకు ◆ గువల యాక్షి,
చదలేటి బంగారు ◆ జలజాపంబుల తూండ్ల
భోజనంబులు మాకుఁ ◆ బువ్వుఁ బోఁడి
సత్యలోకము దాఁక ◆ సకల లోకంబుల
నాట పట్టులు మాకు ◆ సజ్జవదన
మహా రాజసమ్ములై ◆ మా మాటల విసంగ
నమృతాంశులు యోగ్య ◆ లనుప మాంగి
భారతీదేవి ముంజేతి ◆ పలుకు చిలుక
సమద గజయానన బ్రహ్మ ◆ వారి మాకు
వేద శాస్త్ర పురాణాది ◆ విద్యలెల్ల
దరుణి నీ యాన ఘంటాప ◆ థంబు మాకు.

ఇట్లు శ్రీనాథుడు హంసచే దమయంతికి దన కులగోత్రాదికములను జెప్పించెను. ఇట్టిదే యగు సందర్భమున పెద్దనామాత్యుడు వరూధినిచే ప్రవరున కిట్లు జెప్పించి యున్నాఁడు.

సీ. చిన్ని వెన్నెల కందు ◊ వెన్నదన్ని సుధాబ్ధి
బొడమిన చెలువతో ◊ బుట్టువు మాకు
రతిపుట్టి జైత్రగా ◊ త్రముల రాల్గరగించు
విమల గాంధర్వంబు ◊ విద్య మాకు
ననవిల్తు శాస్త్రంపు ◊ మినుకు లావర్తించు
పని వెన్నతో బె ◊ ట్టినది మాకు
హయమేధ రాజసూ ◊ యములనఁ బేర్పడ్డ
సవన తంత్రంబులు ◊ చదువు మాకు
గగన కనక సీమ గలన్న ◊ ఊమల నీడఁ
బచ్చ రాచట్టుగమి రచ్చ ◊ పట్టు మాకు
బద్మసంభవ వైకుంఠ ◊ భర్గసభలు
సాము గరిడీలు మాకు గో ◊ త్రామరేంద్ర.

ఉ. వానిప్రశంస సేయఁదగు ◊ వాఁడు కృతార్థతముండు [illegible]
నీ నిఖిలంబు పావన మ ◊ హీన కృపా విభవం బెలార్ప నె
వ్వాని గృహాంగణంబునకు ◊ వచ్చిన శ్రోత్రియజంబు లంటనీ
మానిత పాదయుగ్మ కమ ◊ మత్పు శ్రీపల్లి పరాగ జధానముయినంతు.

అను నైషధ మందలి పద్యమును గాంచి మనుచరిత్ర కారుఁడగు
పెద్దనా మాత్యుడు—

ఉ. వానిది భాగ్య వైభవము ◊ వానిది పుణ్య విశేష మెన్నఁగా
వానిది వంధ్య జీవనము ◊ వానిదె జన్మము వేలు సేయఁగా
వ్వాని గృహాంతరంబున భ ◊ వాదృశ యోగి జనంబు పావన
స్నాన విధాన్న పానముల ◊ సంతస మొందుచు నిచ్చలున్.

ఇట్టి వనేకములు మనుచరిత్రమునుండి చూపవచ్చును.

రామరాజ భూషణుని వసుచరిత్రమున గూడ శ్రీనాథుననుస రించి యుండెను. నైషధము నందలి పద్యములను రామరాజ భూషణుని కవిత వసుచరిత్రము నందలి పద్యములను పోల్చగా నిందు బోలిక కనబడు చున్నది.

క. రమణీ నితంబ చక్ర
భ్రమణంబునఁ జిక్కఁ దిరిగి పడఁ బోరి రహి భూ
రమణుని చూపు పరిష్వం
గ మొనర్చెంద దూరు కదళీ స్తంభములని. శృం॥ నై॥

ఉ. ఆమనుజేంద్రు చూపు తిల కాంచితమై నెఱదావి చల్లునా
నాసిక మంబు నన్నెరయ ద్రావుచు హాసమరంద చిక్కణాం
[illegible] గంధ ఫలి [illegible] తిలంతిలంబునన్
వేసట [illegible] సిద్ధ [illegible] వరాంగనామణుల్.

శా. దమయంతీ స్తనకుంభ విభ్రమమును బొందం గోరుచున్ [illegible]
పము గావించు చిరోర్మిజాలములు నానాకుంభ [illegible]
వములన్ గోపాద మాచరింపఁగ గడుం బశ్యంబునై యున్న దా
డిమముల్ సూచి నృపాలకుండు మదిఁ బాటించు [illegible]
శృంగార నైషధము—

మ. అని నీలాలక కంటె చిల్క భవదీయాలాప [illegible] ప్రసం
పలనం గోరి విశిష్ట దాడిమ ఫల వ్యాపార [illegible]
జ్వాలనా పాత్ముఖమై తపంబు సలిపించున్ [illegible]
దలక్రిందై పస నూన వ్యాఘ్రహాణ [illegible]

మరియు పిల్లలమఱ్ఱి పినవీరభద్రుడు కూడ శ్రీనాథుని యనుక రించెనని తోచుచున్నది. నైషధములోని యీ క్రింది పద్యమును గమనించుడు.

సీ. పాటించి కొలువు మీ ♦ భవన దైవతములు
సవతుల గాని చూడు ♦ సఖులభాతి
నారాధనము సేయు ♦ నత్తమామల నెప్పుడు
బరిజనంబులమీద ♦ గరుణ గల్గు
మలుగకు కోపించి ♦ కెప్డు నాథుని తోడ
మదిలోన నుబ్బకు ♦ మన్ననలకు
దోడి కోడండ్రతో ♦ గూడి మాడి చరింప
దాసీజనము బ్రోవు ♦ తల్లికరణి

గీ. బ్రాహ్మణుల యందు గురులయందు ♦ బుధులయందు
భక్తివిశ్వాస సౌహార్ద ♦ పరత నెరపు
భవపతి దేవతా చార ♦ పరమ పుణ్య
ధర్మమే మరకుండుమీ ♦ తల్లి కాన.

పినవీరభద్రుండు శకుంతలా పరిణయమందు శకుంతలకు కణ్వ మహామునిచే నిట్లు జెప్పించి యున్నాడు.

సీ. అత్తమామలకు నీ ♦ యాపనేమి వెట్టుచుఁ
గను సన్నఁ జేయు మీ ♦ పనులెఱింగి
ప్రాణ మిత్రులుగా ♦ భావించియే ప్రొద్దు
సపరింపు మీ ప్రేమ ♦ సవతులందు
భర్త యొక్కొక్క వేళ ♦ బహుమాన మొసరింప
గదియ రాకుము మీ ♦ గర్వరేఖ
పతి చిత్తమెఱిగి త ♦ త్పరి జనంబుల మీద
జేయుమా మిగుల దా ♦ క్షిణ్య గరిమ
కలక నొందకు మాధవుఁ ♦ డలిగి నపుడు
పలుకులను జేసికుమా ♦ పరుసఁ దనము

పిని వెలిగాఁగ దిగుగునే ౧ దానికి గొను
కులమునకు నాథకుఁ నా ఁ [illegible]

మఱియు నీ క్రింద స్సపద్యము శాకుంతలము నాటకములోని [illegible] చరిత్ర నుండి యొసంగబడిన పద్యములు [illegible] దాని కొకటి యనుకరణమని దోపక మానదు.

మ. కమలేందీ వరపంఛ నుంపిసాల [illegible]
గమి కర్మికృతనైక నివృతుంప [illegible]
రమణిం బల్లవపాణిఁ బస్సనముం [illegible]
సను పిసస్థని నస్థి నాస్థిని చికిత్సా [illegible]

శా. చంచత్పల్లవ కోమలాంగుళి కరస [illegible]
స్యంచ చ్చందన గంధ [illegible]
గించి స్మధ్య [illegible]
క్షించె రాజు శకుంతలన్ మనుకరం [illegible]

శ్రీ॥ శాకుంతలము.

మ. అతఁడా వాతె పరంపరా పరిమళ [illegible] జనా
న్వితమి [illegible]
శతపత్రేక్షణఁ జాదరీక [illegible]
నతనాభిన్ నవలా నొకా నొక [illegible]

మను చరిత్రము

చ. తపువుల పొంకఁ బొంది [illegible]
దగుణి దమోలి సిల కదనాను [illegible] ప్రథం
దరళ విలోచనం దతని [illegible] గాత్రవల్లరి
దరుణ శశాంకహాం [illegible] దరంగ [illegible] దనర.

మఱియు నీ క్రింది పద్యములు విలసింపఁజేసిన శోభయును తెలంగాణము

లకుఁట గోచరించును.

సీ. వేడి యశ్రులు నిగుడంగ, వెక్కి వెక్కి
యేడ్వ దొడఁగె లతాంగి యవ్వేళ ప్రమీల
మృదుల పరిదేవనాతుర మ్రోత మసఁగ
కంఠశాకు పికారి కాకలిక యులరె. శృం॥ నై॥

చ. కొసరి వసంతకాలమునఁ గోయిల క్రొవ్విన భంగి చెప్పన
ప్పురసరోరుహనేత్రి కొండపఱిఁ బెట్టె ఱెలుంగున వెక్కి వెక్కి వె
క్కసముగ మద్యవేగమున గాటుక కన్నుల నీరు గ్రమ్మఁగా
యసిరి కాయలంతలు ప యోధరముల్ దిగువాఱ స్రుక్కఁగాన్.

కాశీఖండము.

ఉ. పాటున కింతలోఁ దుఱఁగె కృ పారహితాత్మకు సీవు గ్రక్కునం
జొప్పెలభంగత్ నఖాంకురము సోకెగినంగ గానుమంచు బాపయు
ప్పొగల గంధ వేదన నె పంబిడి దోఁపఁగఁ గస్తూరింబుతోఁ
బోటిన చిచ్చు గుబ్బచను మిట్టల స్రుక్కులు చిందువంగఁగన్.

మనుచరిత్రము.

ఉ. ఆసునఁ బుట్టి యెందమున హెచ్చిన శోకదవానలంబు పై
గాసిలి యేడ్చెఁ బ్రాణవిభు కట్టెదుటన్ లతాంగి పంకజ
శ్రీసఖమైన మోము పయిఁ జేల చెఱంగిడి బాలు ప్రల్లవ
గ్రాసకషాయ కంఠ కలకంఠ వధూకలకాకలీధ్వనిన్.

పారిజాతాపహరణము.

శా. ఆజాబిల్లి తెలుఁగు పల్కెల [illegible] దేశీ [illegible]
రాజశ్రీ నఖమైన హాటక సభా౯ [illegible] గ్రంథ [illegible]
రాజవాసన [illegible] గిన్నెవహా [illegible]
భోజీ మేల్ వినుండి [illegible] సుధా [illegible]

శ్రీనాథుని సీసములు

శ్రీనాథుని సీసములని సారస్వత [illegible] కావ్యములు [illegible] తను గూర్చిన ప్రశస్త్యాభిప్రాయ మొందుచున్నది. సీసపద్య రచనయందు గాంభీర్యము, సరళధార చేవగల శైలి మున్నగు సుగుణము [illegible] నెన్నింటినో గ్రుచ్చి యెత్తిన యుక్తిని [illegible] సహృదయులందఱు నోరవఱ్ఱగా నుంచుకొని [illegible]. ఈతని సీసములు కట్టి ప్రాశస్త్యమును గూర్చుటకు [illegible] ప్రసారమునందు మాత్ర తెక్కువగా నుండు సగపలుగన [illegible] ప్రధానమని నితఁడు వాడుకొనెను. అందువలన [illegible] పద్యములవలె సగము నడచి [illegible] సీసములు ధారాళముగా నుండును.

సంస్కృత సమాస భూయిష్ఠములుగా రచించినను, తేట తెలుఁగు మాటలతోఁ గూర్చి వ్రాసినను, [illegible] సమగ్రం సీసవి [illegible] ప్రదర్శించి నాఁడు.

ఇందుల కుదాహరణములు.

జనమేజయారబ్ధ సర్పాధ్వరా హులాగ్ని
చతుశ్శిఖ స్నహస్రముల బోలి

భీమ ॥

తననీయ దంష్ట్రైక ధవళాంత స్తోత్రాంకో
ద్దండ తేజః కీర్తి మండలుండు

శృంగా ॥

ఎవ్వాఁడు డాచేతి క్రొవ్వాఁడి నఖమునం
జిదిమె భాషా దేవి చిగురు ముక్కు.

ఇటులతిమాత్రా చందోనియమ పద్ధతులపై నడపఁబడిన పద్యము లగుటచే నివి కేవలము పద్య స్వరూపములు కాక గీతములును గేయములు నైనవి. ఇందువలననే నేఁటికిని రాగజ్ఞానముగల కొందఱు శ్రీనాథుని సీసములను తాళలయాన్వితములనుఁ జేసి రాగములుగాఁ బాడు కొను చుందురు.

ఈతఁడు చాటువుగా జెప్పిన పద్యములలో గొన్నింటిని సందర్భోచితములైన వానిని దన గ్రంథమునందు జేర్చి యది కాల ప్రవాహమున బడి నశింపకుండునట్లు గాపాడినాఁడు. ఇందుల కీక్రింది పద్యము నిదర్శనమై యున్నది.

సీ. ముడువంగ నేర్తుచు ♦ మూపు దాపటికి రా
జికుర బంధము లీగ ♦ జిరువాఁడిఁ
బొన్నపువ్వుల బోలు ♦ పొక్కిళ్ళు బయలుగా
గట్ట నేర్తువు సీర ♦ గట్టి భరమునఁ

వోడువంగ నేర్తురే ॥ విశ్వ[illegible] జెప్పు[illegible]
నవతంస [illegible] ॥ [illegible]
పచరింప నేర్తురే ॥ [illegible]
పసిఁడి పాదంబు[illegible] ॥ [illegible]
పద్యోనయము [illegible] ॥ [illegible]
తెగచు వ్రాయుమ[illegible] ॥ [illegible]
బందికత్తెలు నుపరా[illegible] ॥ [illegible]
గంబిచిమయ[illegible] తెల సమమాసి ॥ [illegible]

ఇత్యాది కాశీఖండము తృతీయాశ్వాసములోని [illegible] పురము మీఁదుగా తీర్థయాత్ర గావించు సందర్భములోని [illegible] లేనట్టిదియు కథా సందర్భమున [illegible] కరిగినపుడు చెప్పిన పద్యము [illegible] యుండునని తలంపవలసి యుండును.

మరియు ఈతఁడు ఒక గ్రంథములో దాను రచించిన పద్యముల మరియొక గ్రంథములో నదే సమయమున జెప్పవచ్చిన నా పద్యములు విశేష భేదము లేకుండ మార్చిగాని [illegible] గాని పొందించి. గాని వ్రా[illegible].

గీ. వాని గలలోన గాంచి ॥ వలచె [illegible]
వాని మాఱున బేర్కొని ॥ [illegible]
వానిగా నాత్మ భావించి ॥ వగచు గాని
నప్పళింపని సతియు లే ॥ ద[illegible]

అను శృంగార నైషధ మందలి యీ పద్యము [illegible] ప్రాయమును పొందించి యున్నగా శివరాత్రి [illegible] యున్నాఁడు.

సీ. హృదయము మునిపుంగవ ♦ నేకాంతమున నుండ
వాని చింతింపని ♦ వనజ ముఖియు
నొకమారైనని జూచి ♦ గౌఁగిలింపఁగ నెద
నభిలషింపని విప్రు ♦ సూనుఁ డయును
గలలోన వానిని జ ♦ క్కఁగ కౌఁగిటను జేర్చ
ముగు లేక గాని ♦ నిద్రించుయును
నతని రూపంబు కు ♦ డ్యంబులందు వ్రాయించి
యందంబు జూడని ♦ యంగనయును
చెలుల చేతను బ్రోదిరా ♦ చిలుక చేత
వాని గుణములు వినియు కుచ ♦ ద్వంద్వమును
బాదుకో పులకింపని ♦ పైదలియును
బన్నిదము వేసినను లేరు ♦ పట్టణమున.

ఈతఁడు క్రీడాభిరామ మందలి యీ క్రింది పద్యమును కొలఁది మార్పుచే భీమఖండమున జెప్పి యున్నాఁడు.

తే. గార్గ్య సిద్ధాంత మతమునఁ ♦ గాల కలన
శకున మూనుట యది బృహ ♦ స్పతి మతంబు
వ్యాస మతము మనః ప్రసా ♦ దాతిశయము
విప్ర జనవాక్య మరయంగ ♦ విష్ణుమతము.

అంత్యదశ

శ్రీనాథుండు చిన్నతనమునుండియు గ్రంథములను రచించి యే భూపాలునకో యంకిత మిచ్చి వారిచ్చిన ద్రవ్యమును స్వీకరించుచు

సుఖముగా [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
మొక్క తీరున [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
శీతఁడు జీవించియుండెను [illegible] [illegible]
నీతఁడు దన [illegible] [illegible] [illegible]
నారంభించెను. బొడ్డుపల్లి [illegible] [illegible]
ఆ సంవత్సరమున [illegible] [illegible] [illegible]
దన యవస్థ యంతయు నీక్రింది విధముగా [illegible]

సీ. కవిరాజు కంఠంబు ♦ కౌఁగిలించెను గదా
పురవీధి నెదు రెండ ♦ బొగడ దండ
సార్వభౌముని భుజా ♦ స్కంధ మెక్కెను గదా
నగరి వాకిట నుండు ♦ నల్లగుండు
ఆంధ్రనైషధ కర్త ♦ యంఘ్రి యుగ్మంబున
దగిలి యుండెను గదా ♦ నిగళ యుగము
వీరభద్రారెడ్డి విద్వాంసు ♦ ముంజేత
వియ్య మందెను గదా ♦ వెదురు గొడియ
కృష్ణవేణమ్మ కొనిపోయె ♦ నింత ఫలము
బిలబిలాక్షులు తినిపోయె ♦ [illegible]
బొడ్డుపల్లెను గొడ్డేరి ♦ మోసపోతి
నెట్లు చెల్లింతు టంకంబు ♦ నేను నూర్గు.

శ్రీనాథుడు తన యవసాన దశయందు [illegible] [illegible]
యుండె ననుట నిస్సందేహము. మరియు నీతడవసాన కాలమున జెప్పిన
పద్యములు పీఠికయందు దీనికే నుదాహృతములై నవి.

శృంగార నైషధము

కవిసార్వభౌముండగు శ్రీనాథుడు రచించిన గ్రంథము లన్నింటి యందును శృంగారనైషధము మిక్కిలి ప్రసిద్ధమైనది. భట్టహర్ష మహాకవీశ్వరుండు రచించిన సంస్కృత నైషధమున కాంధ్రీకరణము. తా నాంధ్రీకరణమును గూర్చి నైషధమునందా తెట్టుల వ్రాసి యున్నాడు. భట్టహర్ష మహాకవీశ్వరుండు కవికులాదృష్టాధ్వపాంథుడు రచించిన నైషధ శృంగార కావ్యంబాంధ్ర భాషా విశేషంబున నవీన మనోహరప్రాయంగమంబుగా శబ్దం బనుసరించియు, నభిప్రాయంబు గుర్తించియు, భావంబు పలక్షించియు, రసంబు పోషించియు, నలంకారంబు భూషించియు నౌచిత్యం బాదరించియు ననౌచిత్యంబు పరిహరించియు మాతృకానుసారంబుగా జెప్పబడినది.

ఈతడింతకు ముందుగా రచించిన గ్రంథముల యాంధ్రీకరణము నం దెక్కుడు స్వాతంత్ర్య మవలంబించినను యితివృత్తాంతమును విడువక యాంధ్రీకరణంబు లైనను స్వతంత్ర గ్రంథము లగునట్లుగా రచించి తనకు బిమ్మటి ప్రబంధ కవులకు మార్గదర్శకు డైనాడు. నైషధము నందలి యితివృత్తము నలదమయంతుల వివాహముతో సమాప్తము చేయబడినది. ఈ శృంగార నైషధ కావ్యంబున ప్రాధాన్యాంగముగా నుండు పద్యరత్నము నుదహరించు చున్నాడను.

—— దమయంతి హంసతో నలునిదక్క నన్యుని వరింప ననుట ——

తే. నిషధ భూపాలు నొల్లకే నృపతి నొరుని
నభిలషించితి వేని హం సాగ్రగణ్య
యామవతి చంద్రు నొల్లక యన్యు నొకని
నభిలషింపంగ నోంకార మాచరించు

సీ. అబ్జ నీ మానసాభిలాష నా ♦ గాఢస్పృహ
ధూర్తత సంపత్కృపాన [illegible] ♦ [illegible]
వలుని దక్షంగ [illegible] ♦ [illegible]
విడువు సందేహ [illegible] ♦ [illegible]

తే. అనల సంబంధ [illegible] ♦ [illegible]
సలిల సంబంధ [illegible] ♦ [illegible]
చాలు సందేహ [illegible] ♦ [illegible]
ధరణి చక్రాంగ [illegible] ♦ [illegible]

శా. తద్వా సీత్వపదంబు గైకొని కృతార్థ్యంబు [illegible]
తద్దివ్యాంఘ్రి సరోజ వందన [illegible]
[illegible] ♦ [illegible]
[illegible] ♦ [illegible]

తే. అతనిఁ గోరుదు నేనంత ♦ [illegible]
నంత చింతామణికి [illegible] ♦ [illegible]
బ్రహ్మముఖుడైన [illegible] నా ♦ [illegible]
పెన్నిధానంబు మాటలు ♦ [illegible]

సీ. మనమున లోకపాలు [illegible] ♦ [illegible]
కన సురకోటి [illegible] గిప్పుడ ♦ [illegible] నేటికిఁ
గొనకొని [illegible] నృపాలునకు ♦ [illegible] శపథంబు చేసెద
నన్నవిలుకాని వాఁడ సళి ♦ సంబుల పైరీతి [illegible]

గీ. [illegible] ♦ [illegible] నీవు
నా ప్రసంగంబు సేతని ♦ నన్నపు గాను
భామినీ ముఖదాక్షిణ్య ♦ బలిమి కలిమి
నితర కాంత నిషేధించు ♦ నెవ్వఁడైన.

7

ఉ. నాపతి విస్మరించుటకు [illegible] ◊ [illegible]
భోగ [illegible] ◊ [illegible]
బ్రాగిన వారకెంపగు నె ◊ [illegible]
యోగము గిట్టనేని విషా ◊ [illegible]

తే. కదిసి నాతెఱంగు ◊ [illegible] రాజ!
చిత్తుడైన పటికి ◊ జెప్పవలెగ
దన పబాధ నిద్ర ◊ యువమూన [illegible]
ప్రథమ కారణంబు ◊ పతి రాజ.

తే. అధిక రోష [illegible] తో ◊ [illegible]
పరసతికి [illegible] ◊ నాయమూర్త
పైత్యదోషా దయంబున ◊ [illegible]
జిహ్వకును పంచదారయు ◊ చేదుగాదె.

—◊ చంద్రోపాలంభనము ◊—

ఉ. హాలహాల ద్వయంబు గల [illegible] ◊ బుట్టిని [illegible]
జ్వాలల తోడ సందోకని ◊ సంబొక వేఱవు [illegible]
వేలుపు లోలిమై ననుభ ◊ వించిన రెంటన యీ [illegible]
ర్మూలము గాకయున్న యెడ ◊ ముద్రిత [illegible]

సీ. విరహిణీ వధమహా ◊ దురిత పంక కళంక
కలుషితాత్ముడైన ◊ ఖలుడు వీడె
కాలకూట కఠోర ◊ కల్పాంత వహ్నికి
దోబుట్టువైన ఘా ◊ తుకుడు వీడె
చందనదీధితికర ◊ జ్వాల మండలములో
బ్రోదిఁ బొందిన మహా ◊ [illegible] వీడె

[illegible] ◊ [illegible]

సతి పాత్తుపుస్త ను ◊ న్రాతి వీడె

[illegible] ◊ [illegible]

విమల రస ప్రతిపాకి భా ◊ [illegible]

గగన మనసత్ర భూమిసే ◊ కితిపము తిరుగ

నదిరులు మిసెడ కొరిపెడ ◊ [illegible]

సీ. జనన కాలము నాడు ◊ జలరాశి కుక్షిలో

దరిగొంత పొరివోవ ◊ డాకెనని

గ్రహాణ వేళల యందు ◊ రాహు వాహరించి

త్రుప్పమై గ్రసన ◊ ద్రేచెనేని

విసను సెత్రాడు చేసి ◊ బిసపారగింపుచో

ప్రతిపాకముగ జేసి ◊ ప్రాణి వైని

నపర పటుము పేరి ◊ యుపమృత్యు దేవత

యొక మాలుగా నాను ◊ ముదిపెనేని

కుంభ సంభవు డబ్బితో ◊ కూడ గ్రోలి

తజ్జలముతోడ వెడలింప ◊ దలవ జేని

విరహి జనులింత పడుదురె ◊ [illegible]

నక్కటా ప్రేమ[illegible] ◊ దయ్యొ గాక.

తే. ప్రాణసఖులార వెన్నెల ◊ బయలి కిపుడు

మించుటద్దంబు గోలయు ◊ గొంచు రండు

చోరుడల చంద్రు డద్దంబు ◊ సొచ్చినపుడు

వంచనము లేక వేయుడి ◊ పొంచి యుండి.

శా. [illegible] పార్వతీ పతికి దు ◊ గ్ధాంభోదికిన్ [illegible]

[illegible] బృందారక ధేనుకల్పతరు వా ◊ టీ కౌస్తుభ శ్రీసుధా

నవదిగ్భాగ[illegible] పొందరుండె [illegible] ◊ [illegible]
కవ్రసే ధర్మాత్ము [illegible] ◊ [illegible]

—◊ మన్మథుని సౌంద[illegible] ◊—

సీ. భువన మోహన [illegible] ◊ [illegible]
వశరీర భూషణ[illegible] ◊ [illegible]
విరహ మాలిన్యము ◊ [illegible]
కలిగొ మము నీవు ◊ కాంచు[illegible]
ప్రాల్గల రతిదేవి ◊ భాగ్య [illegible] గదా
ప్రసవ సాయక [illegible] ◊ [illegible]
చాలబాసె నేడు ◊ సకల ప్రాణులకు
పంచత్వ బొందియుఁ ◊ [illegible]
తమ్మి పూమాలి నీ [illegible] ◊ [illegible]
లోక సామ్రాజ్య [illegible] బొందుఁ ◊ [illegible]
దక్క గలకై మన్నుంబ మాని ◊ [illegible]
విరులు నీ కాయుధములుగా ◊ [illegible]

—◊ దమయంతీ సౌందర్యాతి వర్ణనము ◊—

తే. ముదిత క్రొమ్మని కాంతిలో ◊ మునిగె [illegible]
నంత నానంద రసవార్ధి ◊ యందు దేలెఁ
బిదప సమ్మోహన బాష్పాంబు ◊ బిందు [illegible]
యందు నవగాహనము చేసె ◊ [illegible]

చ. సువతి ముఖేందు మండలము ◊ [illegible]
భ్యుదయము బొంది [illegible] ◊ [illegible]
మదిఁ గను భీతిఁ బొంది వక్ర [illegible] ◊ [illegible]
మ్మదగజ [illegible] కుచ ◊ [illegible]

తే. యౌవ నాంభోధ రోద్భూత ♦ హావభావ
వారి ధారాభి పూర్ణ శృం ♦ గార సరణి
యబ్జ భవసృష్టి విద్యాగ ♦ హాస్య భూమి
నిఖిల లావణ్య సీమ యా ♦ నీరజాక్షి.

సీ. సఖిస శైశవ యౌవ ♦ నీయ సంధ్యావేళ
యానన చంద్రబిం ♦ బా మృతంబు
లప నామృతాంశు బా ♦ లప్రభా జాలంబు
బంధు జీవ లతాంత ♦ బాంధవంబు
పరిపక్వ బింబికా ♦ ఫల విళంబన ముద్ర
విద్రుమ మద్రుమ లతా ♦ విసియ మంబు
మదన నారాచకో ♦ మలహేంగుళీ చ్ఛాయ
యస్మన్మనోను రా ♦ గాంకురంబు

గీ. మహిత లావణ్య గుణ జాయ ♦ మాన బహుళ
మాధురీ చిత్ర చిత్ర శోభాన ♦ మద్వితంబు
ప్రార్థనా కల్ప పాదప ♦ ప్రాజ్య ఫలము
తియ్యపూం దేనియల క్రోవి ♦ దీనిమోవి

సీ. గంధ వారణ కుంభ ♦ గౌరవ స్ఫురణంబు
కనక కుంభములకు ♦ గల్గెనేని
వికచ కోమల కాంతి ♦ లీలా విశేషంబు
చక్ర వాకములందు ♦ జరిగె నేని
మాలూర సౌభాగ్య ♦ మహిమానుభావంబు
దాడిమీ ఫలముల ♦ దగిలె నేని
న సకలో న్మీలిత ♦ ప్రసవ గుచ్ఛచ్ఛాయ
యబ్జ కోరకముల ♦ కబ్బెనేని

గీ. గాని సరిచేయఁగా రాదు ♦ వాసి నెసఁగు
హరినిగ్రహారి కలిల ఘా ♦ రావ సౌధ
కాంచనాచల శృంగ భా ♦ సురములగుచు
రాజితము లైన దీని వ ♦ ప్రోజములకు

—♦ విహార స్థల వర్ణనము ♦—

క. ఒకచోట పుష్ప వాటిక
యొకచోఁ జప్పరము దూఁగు ♦ టుయ్యేల లొకచో
సకినల గిలి గిలి మంచం
బొకచో గహ్వరపు బలుగు ♦ టోవరి యొకచోన్.

సీ. ఒకచోట పాలభం ♦ జిక గీలు పన్నిన
ముని పెంపు రవగొండ్లి ♦ పరిఘ విరచు
గుడ్య గర్భాగార ♦ గూఢమై యొకచోట
నలవోక నొక్క వ ♦ ద్మాకీ పలుకు
నొక చోట జలయంత్ర ♦ యుక్త నీలపు రాల
మొగులు చల్లని చిన్కు ♦ మొసుగుగునయు
నొకచోట జగలు చం ♦ ద్రికలు గాయుచు నుండు
జంద్రి కాంతోపల ♦ స్తంభ వితతి
రమణ భాషిత రాజకీ ♦ రముల తోడ
నొక్కచోట విటంగ ని ♦ ర్యూహ సంక్తి
నసమ శరశాస్త్ర శారిక ♦ లభ్యసించు
శారికలు నూత్న కనక పం ♦ జరములందు

తే. కోరగించిన కడకంటి ♦ కొలికిజూచి
వాడి నాలిక పూదూపు ♦ వంక దీప్ప

శృంగార నైషధము

చేరగి రతిదేవి పాలిండ్ల ◆ నొత్తగిలిన
యించు విలుకాని వ్రాసినా ◆ రిపుడు నందు.

సీ. అమర వల్లభుడు గౌ ◆ తముని [illegible] యిల్లాలి
జెకటి తప్పు జే ◆ సిన విధంబు
సితభాను డాచార్యు ◆ చిగురాకు బోడిపై
గన్ను వైచిన పన్నె ◆ కలుపు మకులు
నట్టేట దాశకన్యకను సువ్యాఖు లారి
[illegible] బొందిన పరా ◆ శరు విరాళి
గారావు కూతుపై ◆ గాగాని పనిబూను
వనజ సంభవుని నె ◆ మ్మనము వెలితి
దా[illegible] శీతాంశు ◆ ధరుస రంతు
శౌరి గోపాల [illegible] ◆ [illegible] కేళి
కామ రస భావములు మించి ◆ కానబడగ
దీర్చి యిడుపుల యందు జి ◆ త్రించి నాడు.

... ...

సీ. అధరంబు చవిజూపు ◆ మన్న మేవియు నొల్ల
[illegible]ని చెక్కు జేరి పుం ◆ తినము పలుకు
దైన్యంబు దోప బ్రార్థన ◆ సేస గుది బొంది
బలిమి పొంపు నను చుం ◆ బన మొనర్చు
వదనారవిందా స ◆ వము ప్రసాదము సేసి
ననునేలి కొంటిగా ◆ యనుచు మెచ్చు
ననుగు భృత్యునకు నీ ◆ పనియర్హ మగునంచు
నూరు సంవాహనం ◆ బొయ్య జేయు

గీ. నేల కుసుమాస్త్ర కేళికి ◆ నింత వెరవ
వెరవకే నేమి నీ సఖి ◆ వితతి రోమి

యనుచు దగ బుజ్జగించి హా ◊ స్యాంబుజమున
వలపు గీలుచు ముంగిళ్ళ భూ ◊ వల్లభుండు

నైషధము 15 వ శతాబ్దము యొక్క మొదట రచింపబడిన గ్రంథము. అందున్న ఈ క్రింది పద్యము వలన నప్పటి భూపాలుర యంతఃపురములందు విద్యుద్దీపములుండెడివా యని యనుమానింప నవకాశము గలుగుచున్నది. ఈ క్రింది పద్యమున విద్యుద్దీపికలు వర్ణితములై యున్నవి.

సీ. ఒక దీపమార్చిన ◊ నున్న దీపంబులు
నప్పుడె తమకు దా ◊ మారుటయును
దాని వృత్తాంతానిల ◊ చేలాంచలాదిక
వ్యాపారముల ◊ దీపమారమియును
మిటిన దీపంబుల ప్ర ◊ యత్నంబున
మరిచూడ జూడంగ ◊ మండుటయును
మండి యాయునాడె ◊ మండిన దీపముల్
వెలుగు జీకటిగా ◊ వించుటయును
గీ. గలుగు నట్లుగ వరశక్తి ◊ కలన రాజు
శిల్పముల నప్పటాలకు ◊ జేయుచుండ
దరుణి కుతుకత్రపా విస్మితా ◊ టంకభార
సంకట స్థాయియై సారి ◊ గాంక మయ్యె.

భీమఖండము

ఇయ్యది స్కాంద పురాణాంతర్గతమైనది. గోదావరి జిల్లా యందలి దాక్షారామము (ఇపుడు ద్రాక్షారమము అని పిలువబడుచున్న)

అను స్థల మహాత్మ్యమును దెలుపునట్టి గ్రంథ రాజము. ఇందలి దైవతము భీమేశ్వరుడు. ఈ దాక్షారామమునకు దక్షిణ కాశియని నామము గలదు.

—◆ చంద్రోదయ వర్ణనము ◆—

ఉ. ఆతత లీల గోమల నవాంశుక ◆ పాళి మహాంధకార సం
ఘాతము మీటి నవ్వుతను ◆ గా శశిలాంఛను డభ్రవీధికిన్
శ్వేతవరాహమూర్తి యగు ◆ వెన్నుడు ప్రన్ననమొంటికోరధా
త్రీతల మొత్తి యెత్తియు ధ ◆ రించిన యట్టి విజృంభణంబునన్

తే. అర్ఘ మండల ముదయించె ◆ నమృత భాను
డుదయ రాగంబుతో గూడ ◆ నొప్పు మిగిలె
ప్రకట తాంబూల రాగసం ◆ రక్తమైన
ప్రాగ్దిశా కాంత బింబా ధ ◆ రంబు వోలె

క. శంకరి తోదయ రక్తి శ
శాంకుడు శోభిల్లె గైరి ◆ కావని ధరవ
ప్రాంక క్రీడా పాటల
సంకర భృత కాలకూట ◆ సంకాశుండై.

సీ. కాదు కాదుదయాద్రి ◆ కనక కూటంబిది
డంబైన పాన వ ◆ ట్టంబు గాని
కాదు కాదిది సుధా ◆ కరపూర్ణ బింబంబు
కాశ్మీర శంభు లిం ◆ గంబు గాని
కాదు కాదుదయ రా ◆ గ ప్రకాశంబిది
నవ కుంకుమా లేప ◆ నంబు గాని
కాదు కాదిది కళం ◆ కచ్ఛటాలిం భోళి
పూడి చేసిన కల్వ ◆ పువ్వుగాని

గీ. యీనఁగ వస్త్రాగ్రవసులు నిం ♦ న్నఁదరఁగాఁగ
చంద్రకాంతోపలంబులు ♦ జాలువారఁగ
నసమ కరసార్వభౌము మ ♦ త్ర్యాల గోపగు
విభుఁడు విశ్వంబు వెన్నెల ♦ వెల్లిఁదేల్చె

సీ. అభిషేక మొనరించు ♦ సహస్రధారా వృష్టి
మదనాంతకుని మౌక్తి ♦ మంటపికకు
సలలోక విశా ♦ లాక్షీ మహాదేవి
నిద్దంపు చెక్కుల ♦ నీడఁ జూచు
నెలయించు మిన్నేటి ♦ యిసుక తిన్నెల మీఁద
చక్రవాకాంగనా ♦ సముదయంబు
డుంఠి విఘ్నేశుని ♦ స్ఫురత్కరాంత వేదిస్తె
గొందమ చుక్కల రాజు ♦ గుస్తరించు
గాయు వెన్నెల యానంద ♦ కాననమున
గాలభైరవు దంష్ట్రికు ♦ జాలు కొలుపు
విభుఁడు వారణాశీ సోమ ♦ వీధి చక్కి
నభ్ర ఘంటా పదంబున ♦ నగుగు నప్పుడు.

సీ. రోహిణీ గాఢోప ♦ గూహానంబున
కస్తూరి కాస్థాన ♦ కంబ సంగ
రాహు దంష్ట్రాగ్ర ఘాత ♦ రంధ్ర మార్గంబున
లలిదోచు నాకాశ ♦ లవము నంగ
నైర్మల్యమున జేసి ♦ నడుమ గానగ వచ్చు
కమిచి మ్రింగిన యంధ ♦ కార మనగ
జన్మ వేళను మంధ ♦ శైలాభి ఘట్టన
సంభవించిన కిణ ♦ స్థాన మనగ

విరహ పరితాప వేదన ◊ వేగుచున్న
చక్రవాకాంగనల కటా ◊ క్షముల యొగ్గి
యావహిల్లిన కరుణాప ◊ మనగ నొప్పు
నుండు గగనాధిశ బింబంబు ◊ నడిమి నుచ్చ.

—: వ్యాసాదులు దాక్షారామము ప్రవేశించుట :—

వ. అపుడు ఘటోద్భవుం డమ్మహాస్థానంబు సత్యవతీ సూనునకు
జూపి వెండియు నిట్లనియె.

సీ. లీలా విలాస లా ◊ లితలోక హర్షంబు
గోమేధి కాగుప్త ◊ గోపురంబు
గోపుర స్థిత శాత ◊ కుంభ కుంభ శతంబు
దివ్యరత్న నిబద్ధ ◊ దేవగృహము
దేవ గేహ కీర్ణ ◊ దివిజాప్స రశ్శ్రేణి
యఖిలవస్తు ప్రపూ ◊ ర్ణాపణంబు
వివిధా పణస్వర్ణ ◊ వేదికాధ్యాసిత
యక్ష గంధర్వ వి ◊ ద్యాధరంబు
శంఖ భేరీ మృదంగ ని ◊ స్సాణ పటహ
ఝల్లరీ వేణు వీణాది ◊ శబ్ద నివహ
కలకలోద్వేజి తాశేష ◊ కల్మషంబు
నయన భాగ్యంబు దక్షిణా ◊ నంద వనము.

సీ. ఘల్లు ఘల్లని రత్న ◊ కంకణంబులు మ్రోయ
గంధవాహుని యాలు ◊ కసవునూడ్చు
లక్ష్మి కెంగేలలీ ◊ లారవిందమ్మున
గలయంపి చిలికించు ◊ గమ్మ దేని

ద్రాక్షపర్ణియను పాను ◆ [illegible]
వలి ముత్యాలముల [illegible] ◆ [illegible]
నధివాసమును జేయు ◆ [illegible]
ధూపార్థి మహిమాసాక్షి ◆ [illegible]
నష్ట తాళనగేంద్ర ◆ చంద్ర [illegible]
ఫణామణి జ్యోత్స్న దీపియుగం ◆ [illegible]ములగు నగు
సోమ మకుటుని గారాబు ◆ జో[illegible]
దక్షవాటిక బ్రతి మహో ◆ త్సవము నందు

మ. ధనకోటి విని బద్ధకే తనశత ◆ ద్రాక్షిష్ట నైశా[illegible]
బను వేల ధ్వపతార్థ దానవిధి ◆ ఘు[illegible]రావ [illegible]
బనియే సాక్షి నిరీక్షి తేశ్వర మహా ◆ ద్య [illegible]
బను సంధ్యాగత లోకపాలకముద ◆ తూరాను [illegible].

తే. మొగులు ముట్టిన సురపద్మ ◆ మూర్ధ వీధి
గోటి పడగల బొలుపారు ◆ గూటి కోటి
పట్టణమ్మున జావళీ ◆ పల్లవముల
నెట్టుకొని పాపముల బోయు ◆ దట్టు కరణి

సీ. ఎచ్చోట తీర్థంబు ◆ లే కాదు జనుల కీ
చ్ఛామాత్ర భోగ మో ◆ క్షప్రదములు
కీర్తింతు రెద్దాని ◆ కీర్తి గంధర్వులు
గాంధర్వమున యక్ష ◆ గాన సరణి
జంకించు నెద్దాని ◆ శబల సౌధపరి
ధ్వజ పటంబులు దేవ ◆ గృహముల
వసియింతు రెద్దాన ◆ వాల ఖిల్యాదులు
తపను లష్టాశీతి ◆ దశశతములు

పెద్ద యమునరేంద్రు పుర కలశిస్మ ♦ కింత పెద్ద
యట్టి శ్రీ దక్షవాటి మ ♦ హా పురంబు
నద్భుతం బంది చూచిరి ♦ యాది మునులు
సత్యవతి నందనుడు సంభ ♦ సంభ్రముడు.

సీ. దక్షాధ్వరానల ♦ త్రయు తీర్థ మొక్కటి
యోగాగ్ని నెందున ♦ నొరసి గౌరి
యఖిలేష్ట సంసిద్ధి ♦ యందు రెండవ తీర్థ
మెందేని నను గాంచె ♦ సిష్ట సిద్ధి
సోమేశ్వరం బంద్రు ♦ సారిది మూడవ తీర్థ
మెందేని నఘము వి ♦ ద్రింకు లింకు
హైమవతం బందు ♦ రది నాలుగవ తీర్థ
మెందేని హిమవంతు ♦ డొందె వరము
సప్త గోదావరంబు పం ♦ చమ సుతీర్థ
మఖిల సుభములు నెందేని ♦ నావహిల్లు
బంచ తీర్థంబు లివియాడి ♦ పంచ జనుడు
పాయు బంచేంద్రి యోద్భవ ♦ పాతకములు.

—: శివుని యాజ్ఞను సురాసురులు విఘ్నేశుని బూజించి పాలకడలి తరి వంద్రాదుల బడయుట :—

తే. మనము విఘ్నేశు సేవింప ♦ మరచినార
మతని సేవింపకున్న నే ♦ లా ఫలించు
నంగిల కార్యంబులును నవ ♦ శ్యము ఫలించు
నర్థి గార్యార్థ మిభవక్త్రు ♦ ననుసరింప.

మ. అనియంభోధితటోప కంఠమున ద ♦ ఖారామ మధ్యంబునన్
ఘనునిం దాండవ విఘ్ననాయకు మహా ♦ కాయున్ సముత్తప్తకాం
చన సంకాశన నేకరత్న ఖచిత ♦ స్వర్ణాగ్ర సింహాసనం
బున గూర్చుండగబెట్టి భక్తి పరతం ♦ బూజించి రవ్యగ్రులై

సీ. జలకమార్చె బలారి ◊ సప్త గోదావరీ
సలిల ధారా పూర ◊ ములను [illegible]
గర్పూర కస్తూరి ◊ కా గంధ సారంబు
నలదె దైవ స్వర్గుం ◊ [illegible]
బ్రహ్మ గావించె నర్చన ◊ [illegible]
జన పూన్పి యర్పించె ◊ బద్మ భవుడు
పారిజాతక తరు ◊ ప్రసవ మాల్యంబులు
వక్షస్థలంబున ◊ వైచె శౌరి
ధూమ కేతుండు మహిషాక్షి ◊ ధూపమిచ్చె
బూన్చె యాతోధి పతి మణి ◊ భూషణములు
నంధకాసురు డిడియె దూ ◊ ర్వాంకురములు
వీచె పవనుండు కుంచి యా ◊ విష్ణు పత్రికి

కాశీఖండము

ఇదియు భీమఖండమువలెనే స్కాంద పురాణాంతర్గత మగు ఖండముల నేబదియింటిలో నొక్కటియై యున్నది. ఇది వీరభద్రారెడ్డి కంకిత మీయబడినది. శ్రీనాథుడిద్దానిని సుమారు నలుబది వత్సరముల ప్రాయమున రచించి యుండవచ్చును.

సూర్యోదయవర్ణనము

సీ. చిఱుసాన బట్టించు ♦ చికిలి సేయుటఁ బిస
గండ్ర గొడ్డలి సిశా ♦ గహాని లతను
మార్తాణ్ణ సిబిడాంధ ♦ కార ధారాచ్ఛటా
స త్రాళి నాటిక చితి ♦ హోత్ర జిహ్వ
నక్షత్ర సుమునిశా ♦ వనము గిల్లుడు జాలి
ప్రాచి నెత్తిన హాస్త ♦ పల్లవాగ్ర
మరసి మింటికి వంటి ♦ వైశ్య సందేహంబు
బరిహరింపంగ కా ♦ బ్రహ్మ వసుధ
సృష్టి కర్తలు తాలు సంజ ♦ చలిమికాడు
కుంటు వినకా ముహాదేవి ♦ కొడుకు గుర్రి
సవిత్రుసారథి కళ్ళెము ♦ చాయ దెలుప
నరుణు డుదయించె భాగ్గికా ♦ భ్యంతరమున

సీ. ప్రాలేయ కిరణ బి ♦ బంబు వెల్వెలు బారె
యస్తాచలంబుపై ♦ నుత్తెమిల్లి
వరుసతో నోషధీ ♦ వల్లిజు తల్లులు
కాంతి వైభవ లక్ష్మి ♦ కచ్చు వదల
రవికాంత పాషాణ ♦ రత్నంబు లంగార్చి
యగ్ని ప్రత్యుత్థాన ♦ మాచరింప
ప్రబలాంధ కారధా ♦ రాచ్ఛటా పటలంబు
పంచ బంగాళమై ♦ పారిపోవ
నుదయ పర్వత కటక గం ♦ డోపలముల
బిక్కముల లచ్చి ద్రావణ ♦ ప్రభవమైన
నెత్తు రక్రమెదు వి చికిత్స ♦ నివ్వటిల్ల
భాను కిరణంబు లాకకొన్ని ♦ ప్రాకె నభము.

చ. కమలము లుల్లసిల్ల [illegible] ◆ [illegible]
గ్రస ముఖ గృహీట [illegible] ◆ [illegible]
కుముదము నిద్రవో [illegible] ◆ [illegible]
సమధిక లీల నింద్రుని [illegible] ◆ [illegible]

—: మణికర్ణికా మాహాత్మ్యము :—

ఉ. నిండు మనంబు తోడ ధగ ◆ [illegible] కన్యయు [illegible]
పుండి కుటుంబ భారము ను ◆ [illegible]
ధుండా నాడు శైలసుత ◆ [illegible] విచారము చేసి [illegible]
క్కండు హితుండు భాగకుడు ◆ గావలదా [illegible]

గీ. అని విచారంబు సేసికా ◆ లాంతకుండు
చూచె వరగంటగిరిరాజ ◆ సుత మొగంబు
ప్రభవ మొందె నాపూవున ◆ బ్రాహ్మ [illegible]
ముదిర నీలాంగుడు నొక్క ◆ ముద్దుమోముడు.

వ. అబ్బాలునిండాది బాలేందుధరుండు.

సీ. పుండరీకేక్షణ ◆ పురుషోత్తమాహ్వయు
శిఖిపింఛ సంభన్న ◆ చికుర భార
యాజాను దీర్ఘబా ◆ హార్గళ ద్వయయుగ్మ
హరినీల సింహా పరి ◆ హాసన కాంతి
గంభీర తరనాభి ◆ కాసార భవపద్మ
శ్యామ పిశంగవా ◆ సకి కరేక
శంఖ చక్ర గదాసి ◆ శార్ఙ్గ దివ్యాయుధ
కందర్పకోటి రే ◆ ఖా విలాస
కాశి పట్టణమున నై ను ◆ క్రోశములును
పటుతర క్షేత్రమిది రాజ్య ◆ పదవి నాకు

గరిమ పుణ్యాత్మ యీకుటుం ◆ బము భరింపు
తత్పరత నీవ భాగ్యక ◆ త్వంబు బూని.

వ. అని పల్కి మహేశానుండు బుద్ధిశక్తి స్వరూపి యగు విష్వక్సేనుం గాశికాపురి సామ్రాజ్యభారంబు భరింప నియోగించిన జనార్దనుండును.

సీ. చక్రమున ద్రవ్వి యొక్క పు ◆ ష్కరిణి చేసి
ఖననవేళా ప్రయాస సం ◆ జనిత మైన
ఘర్మజలమున బూరించె ◆ కైటభారి
యమ్మహాతల్వాలంబు గా ◆ శ్యంతరమున

క. వేయును నెనమిది యేండ్ల
తోయజ లోచనుడు చేసె ◆ దుస్సహతప మ
త్తోయాంధారము దరిగా
త్యాయస్యధి పలిగుటించి ◆ యతులిత భక్తిన్

వ. అనంతరంబ.

శా. ఇందూత్తంసుడు కాశికాధిపతి వి ◆ శ్వేశుండు ప్రత్యక్షు
డై కందర్పారి ముకుంద నిర్మిత మహో ◆ కాసారముంజూచి యా
నందంబొంది వృషధ్వజుండు బహుమా ◆ నశ్లాఘ గావించె దా
మందాందోళితవాళిమై ఘుశిరో ◆ మాల్యావళుల్ ప్రోయగాన్

క. ఫణిభూషణుడు వాపీ
ప్రణుతి శ్లాఘా పరంపరల ◆ నొనరింపన్
దిరా యనుచు దక్షిణ శ్రుతి
మణికర్ణిక మిట్టి సరసి ◆ మధ్యమున బడెన్.

వ. పరమేశ్వర [illegible] చేసియు
చక్ర పుష్కరిణీ మాహాత్మ్య [illegible] యుండె.

గీ. చక్రపుష్కరిణీ తీర్థ ♦ [illegible]
శంఖ చక్ర గదా [illegible] ♦ [illegible]
గాళికా తీర మహాత్మ్య ♦ [illegible]
శివుడు నానతి యిచ్చెన ♦ [illegible].

—♦ అగస్త్యుఁడు వీరభద్రేశ్వరుని [illegible] ♦—

సీ. అంతః ప్రవాహిణియై ♦ [illegible]
ధరణి ధరము పొంత ♦ [illegible]
పారునే శైలంబు ♦ పాద మూలంబున
గల్లేటితో వృద్ధ ♦ గంగ వాసి
యుదయించె నేకొండ ♦ యుత్తరా [illegible]
తలకుఁజీ సప్తగో ♦ దావరంబు
జనియించెనే శిలో ♦ చ్చయము దక్షిణమున
గణ్వ వాహిని యుప్పా ♦ గడలు కొనగ
పద్మగిరితోడ బుట్టువే ♦ పర్వతంబు
బలిసి యుండునె యద్రికి ♦ బంచలింగి
యట్టి వీరభద్రాఖ్య మ ♦ హాచలమున
కరుగు దెంచెను వింధ్య మ ♦ దాపహారి?

వ. ఇట్లరుగు దెంచి లోపాముద్ర కిట్లనియె.

గీ. దక్షిణా నంద విపిన మ ♦ ధ్యంబు నందు
గ్రతు విధిధ్వంస వేళదే ♦ వతల వఱకి
వీరభద్రేశు డీయద్రి ♦ వెన్నుఁదన్ని
గానమీ వాడిఁదరవారి ♦ గడిగినాడు.

గీ. పంకజ జన్మభాగము వీర ◆ భద్ర గిరియు
సాంద్ర ఘనవింధ్య వక్షోరు ◆ హాదగ్రీవాంబు
భువన చక్షుః కరంబగు ◆ భోగిహాక్షి
గౌతమీ గంగ ముత్యాల ◆ కంఠమాల.

సీ. ఎవ్వాఁడు దాఁచేతి ◆ క్రొవ్వాఁడి నఖముల
దదిమె భూసాదేవి ◆ జిగుగు ముక్కు-
గనక మేఖల గ్రుచ్చి ◆ కట్టె నెవ్వాఁడు లీల
జెటుగు మై భూషార్క ◆ మెఱుగు బండ్లఁ
కోరికెవ్వఁడు పదాం ◆ గుష్ఠభాగంబున
నుడురాజు పొట్లగు ◆ జరుక నూదె
దతిగె నెవ్వాడు ఖడ్గ ◆ ధారా చలంబున
నగ్ని నాలుక లేదును ◆ నంట గట్టి
నూదె నెవ్వాఁడు ముప్పది ◆ మూఁడు కోట్ల
వేలువులఁ బార బార నె ◆ న్వానిఁ దగిలి
యట్టి శ్రీ వీరభద్రుఁడీ ◆ యద్రి మీఁద
భద్ర కాళియుఁ దానుండు ◆ పద్మ నయన.

గీ. బ్రహ్మ సంవేద్యమాది గా ◆ బట్టి సొంత
మతివ గోదావరీ నదీ ◆ హారమునకు
నడుమ నాయక రత్నమై ◆ నలువు మిగులు
బంచలింగా శ్రయము వీర ◆ భద్ర శిఖరి

—◆ అగస్త్యుఁడు లక్ష్మిని స్తుతించుట ◆—

సీ. క్షీరోద కన్యక ◆ శ్రీ మహా లక్ష్మికి
గమలాయత్తాక్షికి, ◆ గంబు కంఠి

అఖిల లోకేశ్వరి ◊ కామాక్షమ్మ, మా పసుపులేను
గనక కేతకి పుష్ప ◊ గర్భగౌరి
కరుణా ధరోష్ఠికి ◊ సముగ కోటి కిరీట
కోటి విటంక సం ◊ ఘట్ట ఘటిత
తత్కాంకుర ప్రభా ◊ రాజి నీరాజిత
శ్రీపాద పద్మ పీ ◊ ఠోప కంఠ
కంబుకమా నాథు దేవికి ◊ నాది శక్తి
కిందివరకు లోక మాతకు ◊ నిగురు బోడి
కలరు విల్కాని తల్లికి ◊ బ్రార్థితార్థ
కల్పవల్లికి మ్రొక్కంగ ◊ గంటి నంటి

వ. అని యనంతరంబ.

గీ. చందురుని యందు జ్యోత్స్నవు ◊ చంద్ర వదన
ప్రభవు వానర కరునందు ◊ బద్మ నయన
దాహశక్తివి పూబోడి ◊ దహను నందు
మ్రొక్కెదను నీకుఁ గల్యాణ ◊ మూర్తి లక్ష్మి.

గీ. బ్రహ్మ పుట్టించు మనుచు నా ◊ రాయణుండు
హరుఁడు హరియించు భువనంబు ◊ లవసరమున
నెటు సమకూరు వీరికి ◊ నీ ప్రభావ
మీవు గలుగంగ బట్టి కా ◊ కిందు వదన

ఉ. పండితుడాత డాతడు ప్ర ◊ భావ సమగ్ర దతండు శూరుడా
తండు వివేకి యాతడు వ ◊ దాన్యు డతండు సుశీ కులీనుడా
తండు కళావిదుం డతడు ధన్యు ◊ డతండు మనోజ్ఞమూర్తి
యెవ్వండు భవత్కృపా కలన ◊ వైభవ లక్ష్మికి బాత్ర మిందిరా

చ. [illegible]
గిరి [illegible]
[illegible]
[illegible] సూనె యిందిరా

ఉ. ఎవ్వని నేని నీవు కను • నించుక జూచిన వాని జూడు ర
మ్యవ్యసనాళుకాని గా సుతులు • భూపతిగా బ్రజ కల్పకంబుగా
నవ్య బుధాగ్రణిం బ్రకటి • యాజుబుధగా గుణగోత్రగోత్రముల్
దివ్యదీక్షా బగ ద్వేషులు • గక్షునిగా గవుతల్లి శ్రీసతీ.

ఆ. కమల నయన నీవు • కల వోటు సరసంబు
నీవు లేని వోటు • నీరసంబు
కంబు కంఠ నీవు • కలవాడు గలవాడు
లేని వాడు నీవు • లేనివాడు.

సీ. పరిపూర్ణ హేమ కుం • భములు హస్తంబుల
ధరియించి యిరువంక • గరులు గొలువ
బలగమ్ము వగతెంపు పద్మ • మహాపద్మ
మకరాది నిధులు నే • మమున గొలువ
వింజామరలు దాల్చి • వెనుకదిక్కున దేవ
గంధర్వ గుహ్యకాం • గనలు గొలువ
నెలవంకఁ బలువంక • నింద్రాది దివిజులు
సేవాంజలులుఁ బూని • జేర్చి కొలువ
భర్మ పంకజ కర్ణికా • భద్రపీఠి
కాగ్రమున నిండు కొలువుండి • యఖిలలోక
రక్షణము సేయుచున్నను • బ్రస్తుతింతు
వసమ సౌభాగ్య గుణధన్య • యబ్జికన్య.

— నారాయణ నటించిన సాముద్రిక లక్షణములు —

గీ. తిర్యక్ సూత్రంబు గోలుపంగి • దేహమున్న
యెవ్వనికి శ్రేష్ఠ మూరును • నితని యొడల
మానవుఁడు వాఁడు ధరణిని • మాన్యుఁడగును
బుద్ధి యోగ్యుఁడు భాగ్యవం • తుఁడును గలిగు.

గీ. ముక్క భుజములు లోచనం • బులును బాహు
హనువులును నెడు దీర్ఘంబు • లగుచు మేలు
మెడయు జంఘ యుగంబును • మేహనంబు
హ్రస్వములు గాఁగ వారలు భా • గ్యాన్వితులును.

గీ. నాభిరంధ్రంబు సత్త్వకం • ఠ స్వరములు
మూఁడు నత్యంత గంభీర • ములుగ వలయు
నంగుళీ దేశ జత్రువు • గంఘ్రి మూఁడు
పంచకము సూక్ష్మమై యుండు • భాగ్య నిధికి

గీ. కరములును కుక్షియును • గళ స్కంధములును
ఫాలమును మోము నున్నది • బడయ వలయు
హస్త రేఖా దృగంత జ • హ్వా ధరోష్ఠ
తాలు నఖములు గెంపైన • ధన్యుఁడతఁడు

గీ. కటియు వక్షస్థలంబును • నిటల తటము
విస్తృతము లెవ్వనికి వాఁడు • ప్రభుత గాంచు
బదము గోమల మయ్యున • బాణికరతన
మయ్యె నైశ్వర్య మొసగును • హానుభావ

గీ. దాల్పు నెవ్వఁడు భ్రూలతాం • తరమునందు
వర్తులంబైన దక్షిణా • వర్త రేఖ
యాతఁడేకాత పత్రమౌ • నట్లుగాఁగ
ధరణి రాజ్యంబుగా వించు • తథ్యమనఘ

క. కేశములెల్ల రాగిగా నున్నదై
తనుమా నుష్యసుమాన్ని న్యమహాస్య ◊ సంచయ క్రమమై
ఘనమేలాగిరిగా నఖముల్లై
వినరింజని యాతనగలో ◊ నగు సిరిమనుజులకున్.

సీ. లింగంబు హ్రస్వమైనను ◊ సన్న మూత్రము దక్షి,
నాభి విస్తృతం ◊ బైనమేలు
మధు గంధమైనను ◊ మత్స్య గంధంబైన
సంద్రసాంబు శుభాంబు ◊ నీయుజాలు
హంస సారసంబు ◊ క్రౌంచ దుందుభి ఘోష
గంభీర మగుట బో ◊ భాగ్య ప్రదంబు
సహజాల నిలిక ◊ సాక్షా మధుచ్ఛాయ
బంగళంబైయిచ్చు ◊ మంగళంబు
నయిదు రేఖలనొసలి వా ◊ డమాయుతుండు
భాగ్యనిధి ముప్పదియు రెండు ◊ పండ్ల వాడు
కంబు నిభమైన మెడవాడ ◊ ఖండకీర్తి
నూర్ధ్వ రేఖల పదము వా ◊ డుత్తముండు.

గీ. వాస్త మిరియించి పట్టి ◊ యూపుడు గదసి
యంగుళులు రంధ్ర హీనంబు ◊ లయ్యెనేని
సతిని కల్యాణ లక్షణా ◊ న్వితుని గాగ
జెప్పె సాముద్రిక జ్ఞాన ◊ సిద్ధ బుద్ధి

శివరాత్రి మహాత్మ్యము

శివరాత్రి మహాత్మ్య మొక శైవ గ్రంథము. శ్రీనాథుం డీ ప్రబంధమును రచించి నట్లుగా నెక్కుడు పేరొందిన దనుటకు లేదు. ప్రాయశః నిది యీతను కట్టకడపట రచించి యుండు నని తోచు చున్నది. ఇద్దానిని ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్తు వారు సంపాదించి ప్రకటించు వరకును యీ గ్రంథము యొక్క యునికి యెవ్వరికిని దెలియదు.

ఇపుడు ప్రకటింప బడిన గ్రంథము నాలుగాశ్వాసములు. దీనిలో కవి మొదటజెప్ప నుద్దేశించిన సుకుమారోద్భవంబును, శివరాత్రి మహాత్మ్యము అను కథలు ముగిసినవి కాని నాల్గవ యాశ్వాసాంతము నందలి "చిన్నబోయి శివుండేమి చేసె" ను ఆ ప్రశ్న యుండుటచే నింకను గొంత గ్రంథముండవలయు నని తోచు చున్నది.

ఈ కావ్యమును శ్రీనాథ కవి సార్వభౌము బిరుదమును బడసిన యనంతరమే రచించి యుండెనని గొందరును, ఇందు దోషము లన్యార్థకముగా నుండుటచే నిది యీతని బాల్యమున రచింప బడెనని గొందరును తలంచుచున్నారు.

సుకుమారుని జననము

వ. ఇవ్విధంబున సుశీలాదేవి నందనుం గాంచిన వార్త యంతఃపుర
చారిణి యొకర్తె విన్నవించిన నమృత రసపూరాభిషేకంబయిన
యమ్మాటకు సద్యః ప్రహర్ష రోమాంకుర నికర కంటకిత
గాత్రుండును దరస్మిత వికసిత కపోల మండలుండును నై
మంత్ర్యాఖండలుండు.

గీ. తానుగట్టి నట్టి • చీనాంబరములు
దాను బెట్టి నట్టి • మేని తొడవు

[illegible] ◆ [illegible] సికముగ
[illegible] ◆ [illegible]

సీ. [illegible] ◆ [illegible]
[illegible] ◆ [illegible]
[illegible] ◆ [illegible]
[illegible] ◆ [illegible]
[illegible] ◆ [illegible]
[illegible] ◆ జేయుచు వారు
గవలు ధూపంబు సు ◆ ఘటించుచు వారును
మంచి ముత్యపుసద యో ◆ జించువారు
గద్దెసి దీపించు వారును ◆ గంధశైల
మంమునకొను వారుఁ బుయుంబు ◆ లందు వారు
బొందువారును బరిహాస ◆ మాడువారు
నైక [illegible]ంత సఖు లరి ◆ ష్టాయ యుమున

సీ. కరుప్పార సన్మిత్రి ◆ గంధ సారంబునఁ
జిలిచె జిప్పట భిత్తిఁ ◆ భామ యొకతె
వెలకల్లఁ బెట్టుచు ◆ త్పలగంధి యొకర్తు
కప్ప గర్భ గృహాంప ◆ కంత భూమి
శ్రీగంధ దేవత ◆ సేవించె నొకయింతి
పసుపు బుట్టము గట్టె ◆ భక్తిగరిమఁ
బట్టముపై లిఖియించెఁ ◆ బాటలాధరయొర్తు
క్రొత్తంత్త్వక శశాం ◆ కు నిఖరాంశు
జిరర మేసంబు కంఠ దే ◆ శమునఁ జుట్టెఁ
బుప్పడుండు భముల నొకర్తు ◆ పువ్వుబోఁడి
యంబుజాసన యొకతె ని ◆ ద్యుభి ఘరించె
భుజగ నిగ్మోక యొకతె ని ◆ ష్పాలఁగమర్చె.

ఉ. మంగళ రత్నదీపికల సాధ్యనుసం జుగుడుటంది ప్రాన్నృపు
నంగజ సన్నిభుం బసవిత్రాగ్రణి సుదను మాన్పు నంతసుల
నింగిఁ బ్రదోషవేళ సతి సిగ్గులతొక్కి పద్రి నాగమాల్
సంగతిఁ జుట్టుచుం గొలువఁ జాలఁగ నొప్పె శోభనంబులై వెలసెన్.

గీ. బాలకుఁడు చంద్ర చంద్రికా ♦ పాండువయిన
పాన్పుఁ బొత్తులపై నొప్పెఁ ♦ బవ్వళించి
యమృత వారాశిలోన శే ♦ షాహిమీఁద
బవ్వళించిన కౌస్తుభా ♦ భరణు బోలి

గీ. దాన ధర్మంబు లొనరించి ♦ త్యాగమిచ్చె
బ్రసవ గేహంబు సొచ్చి భూ ♦ పాల పుత్రి
యొప్పు పావక సంస్పర్శ ♦ మాచరించి
ప్రథమ తనయు ముఖేందు బిం ♦ బంబు చూచె.

—♦ సుకుమారుని రూపవర్ణనము ♦—

సీ. ఆజాను దీర్ఘబా ♦ హార్గళ స్తంభుజుడు
కోమలాంగుళి వినిల ♦ కుంతలుండు
కర్ణాంత విశ్రాంత ♦ కనులాంబు జాక్షుండు
పరిఫుల్ల చంపక ♦ ప్రసవ కాంతి
బహుళాష్ట మీశరి ♦ ప్రతిమ ఫాలత లుంబు
రింబు సన్నిభ చారు కంధరుండు
పరిపక్వ బింబికా ♦ పరిపాటలోష్ఠుండు
గంధ వారణ కుంభ ♦ కఠిన భుజుడు
సచివతనయుండు కుపిత దూ ♦ ర్జటి లలాట
చతురనలార్చి రుద్గమ ♦ సంప్రభూత
విస్ఫులింగ చ్ఛటావళీ ♦ వేష్టనమున
బసిమి తప్పని వలరాజు ♦ పగిది నొప్పె.

సీ. [illegible]
[illegible] ధరించి
[illegible]
[illegible] • [illegible] స్థాపించి
[illegible] • [illegible] ఘనమున
[illegible] • [illegible] నమర్చి
[illegible] • [illegible] సౌగంధ్యములందు
[illegible] • లలవరించి
[illegible] • యోగ్యమైన
[illegible] • [illegible]ణించి
[illegible] • సలవరించి
నగరి వీథుల జరియించుఁ • బ్రబగడ సుతుండు

గీ. సచివ నందను కీర్తిపా • శంసుల ప్రేలు
కుండలంబుల ముత్యాల • గుళిక లొప్పు
నన్య లోకసుందరు శంబ • రారి కేఁచు
రతి మహాదేవి యశ్రు పూ • రములు వోలె.

క. కుసుమ మాయుధ విభుడగు నా
రసికుని పై వ్రాలుసాను • రాగము తోడన్
బిసరుహ నయనుల చూపులు
భసలంబులు పూవు దోట • వయి వ్రాలుగఁదన్.

గీ. భావ మభిరామ రూపైక • పాతకంబు
యౌవనము దోషములకెల్ల • నాస్పదంబు
మన్మథుఁడు కోపి గాటు నియ • మంబు నిలుచు
సుదతులకు వానిఁ గడకంట • జూచినపుడు.

సీ. సంధ్యాభి వందన ◊ శ్రద్ధ యుద్వాసించె
గాయత్రి దవ్వుపై ◊ గట్టిపెట్టె
నగ్నిహోత్రము మాని ◊ యౌపాసనము త్యాగించె
నఘ మర్షణ స్నాన ◊ ముసిగి మూసె
నిహపర సామగ్రి ◊ నీరు జాఱెనుపట్టె
విధి దేవతార్చన ◊ పెట్టె బుచ్చె
వేద పాఠము మాని ◊ వివిధ సత్కర్మాళి
సత్కాలాపంబులు ◊ జాఱ విడిచె
దనకు మఱిగిన వారసుం ◊ దర వనితల
నిరత సల్లాప భోగ ◊ నిపుణతాను
ఖానురాగ నిమగ్నుఁడై ◊ నిత్యకర్మ
మైత నర్చెను సుకుమార ◊ ధరణి విభుఁడు.

— ◊ మలయ మారుతము ◊ —

సీ. సంభోగ పరిభిన్న ◊ శబర సీమంతినీ
స్వేద వారిభంము వి ◊ చ్ఛేదకారి
విఘట మానాంభోజ ◊ విపిన షండము ఘూర్ణి
పరిమళా సార సం ◊ పర్క సురభి
సదమ కాంతారకా ◊ సరయూథ సమ్మర్ద
సంభూత డిండిర ◊ శకలవాహి
లలిత లుంగ లవంగ ◊ వల్లీమతల్లికా
లాస్యోప దేశలీ ◊ లాగురుండు
యామిని శేష తుహిన ధా ◊ రానుషంగ
జడిమ భరమంద చతుర సం ◊ చారకారి
యల్ల నల్లన బొలుపారు ◊ నడవి నడుము
గాల్పు సంధ్యా సుగంధుఁడు ◊ గంధవహుఁడు.

[illegible]

వ. [illegible]

సీ. [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

నే [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] దేవునా[illegible] ॥ [illegible]

[illegible] రాజులు సేవించె ॥ [illegible]

సీ. కేయుదో [illegible] ॥ [illegible]

[illegible] ॥ [illegible]

[illegible] భాగముననం[illegible] ॥ [illegible]

[illegible] ॥ [illegible]

శివ[illegible] ॥ [illegible]

[illegible] ॥ [illegible]

బలియించె [illegible] ॥ [illegible]

[illegible] ॥ [illegible]

దానవులను [illegible] జేసిన ॥ [illegible]

[illegible] ॥ [illegible]

[illegible] ॥ [illegible]

[illegible] ॥ కష్టపడగ.

ఉ. ఎట్టుగ నేగఁ బొంగితిరి ◊ యెందు నళాధగ భృత్యులారా
ఇగా చట్ట దురాత్ముని స్వర్గని ◊ చెంతకునుం గొనిపోవ్రవాని
యెట్లొకొ శంకరు డోకసి ◊ నవ్వని నేఁ గొని తేరఁ బంపినన్
బట్టఁగ వచ్చినారొ తెడఁ ◊ బొటన వీని మతి భ్రమంబునన్.

సీ. అని హేతువులను దృ ◊ ష్టాంతంబులును జూపి
యమ......... ◊ యవని సుగుని
నూరక యుండ మృ ◊ త్యువునోగ్గ దల్పక
భవ్య విచేమను పట్టి ◊ పాటుఁదలచి
మరణ పాశములచే ◊ వ్యథిత చేసెన్క్కడ
సుకుమారు డెంతేని ◊ స్రుక్కుచుండ
నెదురు చూడఁ దోఁచంగి ◊ రీశ.........
తారు పంచిన వారు ◊ తెడయుటయును
గాలయాపనము నకు ని ◊ గ్రహము బూని
శంభు కింకరుఁ పుడవ ◊ ష్టంభ మొసగ
నోడు గంచుచు నప్పుడే ◊ కొంతముండి
నమధికంబైన సాహసో ◊ త్సాహ వృత్తి.

ఉ. చిత్తరి దండిమాట లిటు ◊ ప్రేలెద రే యమరాజు సేవకుల్
చిత్తజ వైరి యాజ్ఞ యొక ◊ చీరికి గైకొనకించు నుద్ధతి
న్మిత్తిని వారినిం గదిసి ◊ నిర్భర భూరి భుజాబలంబునన్
మొత్తిరి యుక్కు బాహువులు ◊ మోడిచి పట్టి పృషాంకకింకరుల్

క. కడనములఁ బ్రహరించిరి
యడచిరి లాతముల మొత్తి రహి వలయములం
బిడికిళ్ళ ఘట్టించిరి
తడబడ మృడభటులు దండధరు కింకరులన్.

హరవిలాసము

ఇది 7 ఆశ్వాసములు గల యొక శైవ ప్రబంధము. శ్రీనాథుడు కాశీఖండమున జెప్పిన "చిన్నారి పొన్నారి చిరుతకూకటి నాఁడు" అను పద్యమున నీ గ్రంథము పేర్కొని వ్రాసియుండలేదు. కావున [illegible] కాశీఖండము రచించిన పిమ్మటనే యిద్దానిని రచించి యుండునని తోఁచుచున్నది.

ఇందు ప్రథమ ద్వితీయాశ్వాసముల యందు సిరియాళ చరిత్రమును, తృతీయ చతుర్థాశ్వాసముల యందు గౌరీ కళ్యాణమును పంచమాశ్వాసమున దారుకావన విహారమును షష్ఠాశ్వాసమున హాలాహల భక్షణమును, సప్తమాశ్వాసమున కిరాతార్జునీయమును వర్ణితములై యున్నవి.

ఇందు శ్రీనాథుడు సంస్కృతాంధ్రముల సమముగా వాడి యున్నాడు. ఇత్యాది యాంధ్రీకరణము గానిపోయినను శ్రీనాథుఁడు గౌరీ కల్యాణమును రచించు పట్ల కాళిదాసుని కుమార సంభవము నందలి యభిప్రాయముల గైకొనినట్లుగా దోఁచుచున్నది.

శ్లో॥ తా మేకపత్నీ వ్రతదుఃఖ శీలాం
లోలం మనశ్చారుతయా ప్రవిష్టామ్
నితంబినీ మిచ్ఛసి ముక్తలజ్జాం
కంఠే స్వయం గ్రాహ నిషక్త బాహుం. కుమా. 3వ శ్లో. 7

ఈ శ్లోకమునకు శ్రీనాథుని యాంధ్రీకరణము.

సీ. ఏక భర్తృవ్రతస్థయై ♦ యే లతాంగి
నీకుఁ జేయాడు ధర్మంబు ♦ నిలువరించె

నది [illegible]
జేయుగా [illegible]

శ్లో॥ [illegible]
త్వా [illegible]
తస్యా [illegible]
ప్రవా [illegible]
శ్రీనాథుని [illegible]

గీ. ప్రణామ [illegible]
నిన్ను నే [illegible]
నా [illegible] బ్రహ్మా [illegible]
దేహ గావింతు [illegible]

ఇట్లు మిగిలిన కథలను [illegible]
కావ్యాల నుండియు గ్రహి[illegible]

[illegible]

—— శివయోగి [illegible]

గీ. ఆ జలాధార చేసి [illegible]
తనకు [illegible]
కేలు దమ్ములు [illegible]
చిన్ని [illegible]

శా. అన్నా [illegible]
యన్ని [illegible] జోగి [illegible]
నిన్నుం జూచి [illegible]
పన్న [illegible] నిను [illegible] జెప్పరా

క. [illegible]
[illegible] గుణవర్ధనునిఁ
[illegible]
[illegible] కలరే.

సీ. [illegible] దెప్పుడు
[illegible] చిరుతొండ వాని
[illegible] ముద్దుఁ [illegible]
[illegible] నిర్వహించె

వ. [illegible] యను వేదవచనం బవలంబించి యెక్కడి
కేని, [illegible] తప్పించుకొనుట నీకు గర్తవ్యంబు.

— సిరియాళుండు శివయోగికి ప్రత్యుత్తర మొసంగుట —

చ. అనవుడు నుం గుమారా సిరియాళుండు వీనులు మూసి కొంచునో
యనఘ చరిత్ర నీకు నిటు లానతి యీయ గునయ్య నీకుంగా
దనిపలుకంగ నాకు భయమయ్యెడు గాక పరార్థమై తనూ
ధనము వ్యయింపఁ గల్గుట కదా జన్మైక ఫలం బెఱింగినన్.

సీ. ఎముక లిచ్చి వాఁ డందు మే దధీచి
సర్వబుద్ధుఁడై మేను వాఁ డానుడు శిబియు
ధరబరోపకారార్థ ము దమ్మం శరీర
మనెడు వాక్యంబు వినవె సం యమివరేణ్య

గీ. అధ్రువంబైన మలభాండ మైన దేహ
మనఘ యన్యోపకారార్థ మైవ్యయించి
ప్రవిమలంబు గల్పాంతర ప్రాపమునైన
కీర్తి కాయంబు గైకొంట కార్తి యేల.

అనిన జటాధారి జంగము ప్రముఖునకు నీవు చిరుతొండనంబి
కంటె నధికుండవు వోమ్మనుచు మరలి పోవుచున్నాడు........

—— గౌరీ కల్యాణము ♦——

—♦ శివుడు మన్మథుని మనసింటి నుండియే భస్మము గావించుట ♦—

గీ. అఖిల లక్షణ సంపూర్ణ ♦ యగుచు నొప్పి
యా లతాతన్వి జూచి పు ♦ ష్పాయుధుండు
గమకించి [illegible] ను దేహాత్మ ♦ సాధనంబు
సఫలతం జెందెనని చాల ♦ సంతసిల్లె.

ఉ. అప్పుడు వాయుదేవ్య దయ ♦ [illegible] శశిధరు గౌరి భక్తితో
నప్పుడు డాసె [illegible] ♦ నంచిత యోగ సమాధి నిశ్చలు
దప్పక బాహ్యసీమ భ్రమ ♦ దంటెసగం బగమంబు పోహాసు
యెప్పుడు దివ్య తేజము స ♦ ముజ్జ్వల కోటి [illegible] ప్రకాశమున.

క. అసమ భయా భక్తి లలరంగ
గుసుమంబులు దోయిలించి ♦ కోమలి సించెం
గిసలయ భంగంబులతో
నసమ నడుము వణక మ్రొక్కు ని ♦ యడుగుల మీదన్.

ఉ. పల్లవ పుష్పభంగములు ♦ పాద సరోరుహ యుగ్మకంబు పై
జల్లి శ్రీవోవతంస మగు ♦ నంపగి మ్రొగ్గ రెయికింత జూగగా
నల్లన మ్రొక్కె [illegible] ♦ యంబును భక్తియు సంభ్రమంబు సం
ధిల్లగ భక్తితన్ [illegible] ♦ [illegible] సహాయన కంధకారిన్.

క. సరిలేని మగని [illegible]
[illegible] శివుండు ♦ తథ్యము యిది యీ
శ్వర భాషితమున కుందర
తరముల యందైన నస్య ♦ ధాత్వము గలదే.

ఉ. పంచ శరుండు దర్పిత ♦ బాణ విమోక్షణ కాలము బ్రతీ
క్షించుచు గౌరి శంకరుని ♦ జేరిన యప్పటినుండి యొప్పుడున్

[illegible] మునిమనంబు వింటనారి సా
రించెను [illegible] కృత స్వకార్య ధుర్యుడై.

సీ. ప్రసవాయుధుని [illegible] ◆ [illegible] గౌరి
[illegible] ◆ [illegible]మున
భావ[illegible] ◆ ప్రసన్న[illegible]
[illegible] ◆ బీజమూల.

గీ. [illegible] ◆ [illegible]
[illegible] ◆ [illegible]
[illegible] ◆ నించువింట
సంప్రసాదంబు [illegible] ◆ నాశుగమంబు.

మ. శివునాగాత్రి నివృత్త [illegible] ధైర్యుడగుచున్ ◆ జంద్రోదయారంభకా
లమునందు [illegible] దుగ్ధసాగ[illegible] ◆ లట్ [illegible] బింబాధరో
ష్ఠము గర్ణాంత విశాల నేత్రము నతి ◆ స్వచ్ఛంబునై యొప్పగా
[illegible] ముఖాంభోజము [illegible] ◆ సానురాగంబునన్ జూడ్కులన్

గీ. శైల సుతయును భావంబు ◆ కేలు దెలిసి
[illegible] కంబులు బులకంబు ◆ [illegible]కురింప
బ్రాల్చె నెమ్మోము లజ్జాభ ◆ రంబు పేర్మి
[illegible] లోకనంబులఁ గ్రాలు ◆ మాఱఁగ.

వ. అనంతరం బంతట మధనుండు తక్కటంబైన యింద్రియక్షోభంబు
బలాత్కారంబుగా గురియించిన చేతో వికారంబునకు గార
ణంబు దెలియం దలంచి దిశాచలంబులకు జూపు వఱపు నప్పుడు
కట్టెదుర దక్షిణాపాంగ నివిష్ట ముష్టియు, నానుతాంగుండును
నాకుంచిత [illegible] వ్వ పాదుండును, చక్రీకృత కార్ముకుండును బ్రహ్మా
స్త్రోద్యుక్తుండును నైన మన్మథుని గనుంగొని తపః పరామర్శ

విస్ఫురద్ [illegible] ంబగు
విరూపాక్షుని [illegible]
జ్వాలంబైన కృపీట [illegible]
హాహాకారంబులు సేయ, [illegible] నన
తూణంబుల తోడం గూడ భస్మంబు చేసె.

హాలాహల భక్షణము

వ. ఇట్లు తరువం దరువ సముద్ర మధ్యంబునం.

ఉ. బుగ బుగమంచు [illegible] ◆ [illegible]
బొగలు తరంగ సంఘములం ◆ బొగ్గగు [illegible] ంబునుం
బొగులంగ జేయు [illegible] ◆ [illegible]
జిగురుల చాయలం దెగడు ◆ జిహ్వాల [illegible]

క. వాసుకి విషభర విష ని
శ్వాసంబుల ఘట్టనముల ◆ సముద్భవ [illegible]
యీ సాగర మధ్యంబున
భాసుర హాలాహలంబు ◆ ప్రభవించె [illegible].

చ. గరళ మహోత్కటానల శి ◆ ఖా నివహంబుల [illegible]
దరికొని యీ జగత్త్రయము ◆ తల్లడమందిర [illegible]
సుర గరుడోరగా మరులు ◆ [illegible]
తొరతర వహించె దిక్పతులు ◆ తూలిరి ఘోర [illegible].

వ. అప్పుడు సుస్థిరుండై విరూపాక్షుండు [illegible] దయాదరం
బగు తన దక్షిణ హస్తంబెత్తి యూరడింపుచు దభయం బిచ్చి
నని యెంత యూరడించిన నూరడిల్లక నారాయణుండు గన
న్వేల్పులు పలాయమాన పరాయణులై వెనుక మరలియుం
జూడక పోవం దొడంగిన.

శా. హుంకారం బొనరించి [illegible] క్రోధోద్రేక సంరంభని
ర్వ్యాజాహంకృతి [illegible] హాస్యంబుతోఁ భుజగాధిపా
లంకారాంగము [illegible]
సంకాశ చాపమహా [illegible] విషజ్వాలా జిహ్వికాపూర్ణమై.

క. స్తంభించి నిలిచె గగనము
శంభుని ముందట ముగాంతె జలధరము గతిఁ
గంభీర హుం క్రియారావ
స్తంభ సముజ్జృంభ మూర్తి సంరంభమునన్.

చ. జలధర మంత్రియై [illegible] దనుజుఁ [illegible] సూర్య రాకృతిఁ
బిలిచి పికంబుతోఁ దొరసి నేరెకు [illegible] బోలె నుండయై
కలశ పయోధి మంథనము [illegible] బుట్టిన యమ్మహోహలా
హలము క్రమంబున న్నెవుని హస్త సరోరుహ మెక్కజక్కగన్.

క. కటుకముగు విషము విషధర
కట కంబగు కేలుబూని గాతూహ లియై
ఘుటికా సంసిద్ధుఁ రస
ఘుటి కయుచుం బోలె మ్రింగెను గుటుకున మ్రింగెన్.

గీ. కంఠికా నీల గత్నంబు కరణి నొప్పె
లలిత మృగనాభి పుండ్రంబు చెలువు దాల్చెఁ
గాలకూట విషంబు తత్కంఠమునకు
నాభరణ మయ్యె బ్రహ్మకు నభినుతింప.

కిరాతార్జునీయము

—— శ్రీ శంకరుని స్తుతించుట ——

క. శివ పర బ్రహ్మంబవు
నిఖలాండ పతివి నీవు ప్రసన్న

శ్రీవిభ వారోగ్య చయుః
ప్రావీణ్య ప్రాభవైక ♦ ఫలదుఁడగు శివా.

క. నిన్నుఁ ద్రిజగన్నివాసుని
పన్నగ కంకణుని భక్త ♦ పరతంత్రుని స
భ్యున్నత కరుణా గుణాసం
పన్నుని గనుగొంటి మంటి ♦ పాలింపుము ధరా.

క. నీచేతఁ గృపా విధిచే
వాచా గోచర వివేక ♦ వైయ్యాత్యస్మృనిచే
నో చంద్ర కళా శేఖర
యాచించి మనోరథార్థ ♦ మర్థింగందున్

శా. నీకై యేను తపంబు జేసితి మహా నిష్ఠాగరిష్ఠస్థితిన్
నీకై సంస్తుతి సేయుదుం గడగి నానేర్పొప్పగా నెంతయున్
నీకై పూజ యొనర్తు గొంతవిరులన్ నిత్యంబు సద్భక్తితో
నీకై సేవ యహర్నిశం బొనరుతు న్వేదండ చర్మాంబరా.

గీ. సాటి యెవ్వరు నీకు ♦ నిశాట బాధ
కైటభారాతి హాటక ♦ గర్భ సంద్య
ఘన జటా జూట వాటికా ♦ ఘటిత వికట
గగన గంగా స్రవంతిక ♦ కంటి వైరి.

క. నీయందు జగము లుందుం
బాయక యీ జగములం ♦ దు బాయక నీవుం
దీ యనువు దెలియ నజునకు
దోయజ నేత్రునకు నైన ♦ దోపదు శర్వా.

మ. జయ సర్వేశ్వర! సర్వలోక జనకా! చంద్రార్ధ చూడామణీ!
జయ కామాంతక! కామితార్థ ఫలదా! చతుస్త్రివళిఖండలా!

జయ [illegible] వల్లభా
జయ [illegible] ! యీరాశ రక్షింపవే.

సీ. [illegible] సంగీత భావనంబులు
[illegible] ఘట్టనం
[illegible] భాగధే
[illegible] ద్రోహము చేసితి నేనిచేయుదుఁగా

క్రీడాభిరామమునుండి

ఇయ్యది వినుకొండవల్లభామాత్యునిచే రచింపబడినట్లు దెలియ వచ్చుచున్నది. కాని యిందలి పద్యముల తీరు పరికింపగా నియ్యది శ్రీనాథ కృతమని దోచుచున్నది. మరియు పూర్వ లాక్షణికులలో పెక్కురు క్రీడాభిరామమునందలి పద్యములను శ్రీనాథకృత వీథి నాటకములోని వని యుదాహరించి యున్నారు.

క్రీడాభిరామము శృంగారము ప్రధానము గాగల వీథి రూపకము. భాషా చరిత్ర కవిత్వ విశేషముల ననేకముల నెఱిఁగించు నీ గ్రంథ ముత్కృష్టమైనదైనను శృంగార రసభరిత మగుటచే పిన్నలచేబడిన చెడుగగునని దీని ప్రచార మరి కట్టబడి యున్నది.

ఇయ్యది రావిపాటి త్రిపురాంతకునిచే సంస్కృతమున రచింప బడిన ప్రేమాభిరామమునకు అనువాదమని యిందు దెలుపబడి యున్నది. ఇపుడా ప్రేమాభిరామము నామ మాత్రావశిష్టమై యుండుటచే

క్రీడాభిరామము శ్రీనాథునిచేనా వినుకొండ వల్లభరాయనిచే రచింప బడినదో నిర్ణయింప వీలు గలుగదు.

ఇది యేకాంక రూపకము. ముఖ్యముగా [illegible] సాధారణముగా దేవుని యుత్సవములకు ప్రదర్శించుటకై వ్రాయఁబడు నాటకములుగా నుండెడివి కాబోలును. ఈ విషయ మీ క్రింది పద్యమున వెల్లడియగును.

క. నటులది దోరసముద్రము
విటులది యోరుగల్లు కవిది ◆ వినుకొండ మహా
పుటభేదన మీ త్రితయము
నిట గూర్చెను బ్రహ్మ రసికు ◆ లెల్లను మెచ్చన్.

— ◆ ఇందలి యితివృత్తము ◆ —

కౌసల్యాపతి మాధవుని తనయుఁడగు గోవింద మంచన శర్మ కథానాయకుఁడు. ఓరుగల్లు నివాసము గాఁగలవాఁడు. అందు నివసించెడి కామమంజరి యను వేశ్యకాంతను వలపు కాఁడై యుండెఁ. యేదో కారణాంతరమున నామెను విడనాడి పోయెను. కొన్నిదినము లెట్లో వేగించి మరల యోరుగల్లుకు జేరుకొనియెను.

ఈ గోవింద మంచనశర్మయు - నాతనికి మార్గ మధ్యమున స్నేహితుఁడై వెంట వచ్చుచున్న టిట్టిభసెట్టి యను వర్తకుఁడును - యోరుగల్లు ప్రవేశించుటను కథా ప్రారంభము. ఈ మిత్రులిద్దరును పురమున ప్రవేశించుచు చూచిన దర్శనీయములగు వాటిని వర్ణించుచు నాటి సాయంకాలమునకు మంచనశర్మ కామమంజరి గృహము జేరుకొని తనకు ప్రత్యుద్గతి కరుదెంచిన కామమంజరిని దీవించి యారాత్రి చంద్రికలో విహరించుచు [illegible] స్తుతించును.

అరుణోదయముతో నారంభింపబడిన ఈ వీథి రూపకము చంద్రాస్తమయముతో పరిసమాప్తి జెందుచున్నది.

[illegible] ప్రవేశము [illegible] —

సీ. [illegible] ◆ [illegible]
[illegible] ◆ [illegible]
[illegible] ◆ గుత్తికి హొంబించిన
గంగ [illegible] ◆ కమున దీర్చు
[illegible] బంగారు ◆ [illegible] తోడఁ
[illegible] ◆ గము ధరించి
[illegible] ◆ [illegible] లుంగ
[illegible] ◆ నగుత వైచి
[illegible] ◆ వలుద శిఖయు
జిగురు బొమ్మలందు పెదవులు ◆ చిన్ని నగవు
నంద మొలుపంగ వచ్చె గో ◆ విందు శర్మ
మాధవుని పట్టి రయిన పరి ◆ మన్మథుండు.

చలి:—

ఉ. ప్రక్కలు వంచి పంచి ముని ◆ [illegible] రాచి రాచి [illegible]
మ్రొక్కులు జేసి జేసి [illegible] ◆ [illegible] నంది యందిలో
చక్కని [illegible] ◆ చెసిడఁ గుమ్మడి [illegible] గట్టివీ
పెక్కు [illegible] చలి ◆ యిక్కడ నక్కడ బెట్టు చేయవే.

కోడి కూత:—

ఉ. మించిన [illegible] ◆ మన్మథుం డేక శిలాపురంబులో
బంచల నేత్రలంబతుల ◆ [illegible] రతికేళి రాత్రి పో
రించి ప్రభాతకాలము [illegible] ◆ [illegible] మొనను ధర్మ [illegible]
ట్టించుచు నున్న వాఁడదెకు ◆ [illegible] కుక్కుట కంఠనాళముల్

ఉ. కలమర కేళి సల్పెదు ప్రకారమునం బురుషాయితక్రియా
తాండవ రేఖ చూపెదు వి ◆ ధంబున చామర భానుతేజ యీ
రెండ ప్రభాత వేళ రవి ◆ యించె విశాల ఫాలంబు జన్నులున్
గుండలముల్ గురుల్కావల ◆ గోముయు పంచమువింటిముంగిటన్.

గీ. గార్గ్య సిద్ధాంత మతమును ◆ గాలవుని
శకున మూనుట యదిబృహ ◆ స్పతి మతంబు
వ్యాస మతము మనః ప్రసా ◆ దాతిశయము
విప్రజన వాక్యమరయంగ ◆ విష్ణుమతము

సీ. మునుగు వెట్టిననేమి ◆ ముత్యాల కమ్మల
క్రొమ్మించు లీలలు ◆ గుటకరించె
మోము వంచిననేమి ◆ మొలక నవ్వుల కాంతి
చెక్కుటద్దములపై ◆ జీరువారె
జాడ కుండిన నేమి ◆ సొబగు రెప్పల మించి
తేట వాల్మెఱుగులు ◆ దిక్కరించె
జాటు జేసిన నేమి ◆ చక్రవాకల బోలు
పాలిండ్ల మెఱుగులు ◆ బయలు పడియె
సిగ్గు నటియించి మా వేడ్క ◆ చిన్నబుచ్చ
యేల యిటువలె జరియించె ◆ దేమి బుద్ధి
కామ సామ్రాజ్య పట్టంబు ◆ గట్టి నన్ను
గౌగలింపగ దగదె యో ◆ కరణ కాంత

సీ. వందనం బిందిరా ◆ వరుగన్న తల్లి
దండంబు ఫణిరాజు ◆ మండనునకు
నంజలి సోమ సూ ◆ ర్యానల నేత్రకు
నభివందనము జగ ◆ దంబికకును

మొంగుపు చేతులు దేవ ◆ మునిసిద్ధ సేవ్యకు
జమదగ్ని గారాబు ◆ సతికి శరణు
జోహారు రిమ్మంపు ◆ శోభనాకారకు
నమితంబు గిరిరాజు ◆ నందనకును
నిత్య కల్యాణి కళికల ◆ నిలవేణి
కాదిశక్తికి వేద వే ◆ దాంత సార
కేక నిరతు బ్రాహ్మ రా ◆ కేందు ముఖికి
నఖిల జననికి సాష్టాంగ ◆ మనుదినంబు.

ఉ. కప్పురభోగి వంటకము ◆ కమ్మని గోధుమపిండి వంటయున్
గుప్పెడు పంచదారయును ◆ క్రొత్తగ గాచిన యాలనేతిని
ర్పప్పును గొమ్ముసల్లనటి పండ్లును ◆ నాలుగునైదు నంజులున్
అప్పలతోడ క్రొంబెరుగు ◆ లబ్బునె యొడ్డుయింటయాకకున్.

ఉ. వారణసీయ దావగొన వాస ◆ వారిజమంతుఁ దేటి క్రొ
వ్వారుచు నుంటి నీ నిరు ◆ వా ప్రియహా తెరగంటి కంటికె
వ్వారికి గొంపు రాదె తగ ◆ వా మగవారల దూరు నీ విభుం
డారసి నీ నిజం బెరుగు ◆ నంతకు నంతకు నోర్వ నెచ్చెలీ.

ఈ పద్యము శాలివాహన సప్తశతిలోని దని మానవల్లి రామకృష్ణకవిగారు వ్రాసినట్లుగా రావుబహాదూర్ కందుకూరి వీరేశలింగము పంతులవారు ఆంధ్రకవుల చరిత్రమున జేర్చిని యున్నారు కాని యాపుస్తకము యిప్పు డెచ్చటనూ లభించుటలేదు.

[illegible]

క. సిరిగల వారికి ♦ జెల్లును
తరుణులఁ బదియాఱు వేలఁ ♦ దగ పెండ్లాడన్
దిరిపెమున కిద్ద ♦ ఱాండ్రా
పరమేశా ! గంగ విడుము ♦ పార్వతి చాలున్.

పల్నాటి సీమ

ఆ. వె. చిన్న చిన్న రాళ్ళు ♦ చిల్లర దేవుళ్ళు
నాగులేటి నీళ్ళు ♦ నాపరాళ్ళు
సజ్జ జొన్న కూళ్ళు ♦ సర్పంబులును తేళ్ళు
పల్లెనాటి సీమ ♦ పల్లెటూళ్ళు

క. జొన్న కలి జొన్న ♦ యంబలి
జొన్నన్నము జొన్నపిసరు ♦ జొన్నలె తప్పన్
సన్నన్నము సున్న ♦ సుమీ
పన్నుగ పల్నాటి సీమ ♦ ప్రజ లందరకున్.

క. రసికుఁడు పోవడు ♦ పల్నా
డెసగంగా రంభ యైన ♦ నేకులె వడకున్
వసుధేశుడైన ♦ దున్నును
కుసుమాస్త్రుడైన జొన్న ♦ కూడే కుడుచున్.

ఉ. వీరులు దివ్యలింగములు ♦ విష్ణువు చెన్నుఁడు కల్లిపోతురా
జారయ కాల భైరవుఁడు ♦ యంకమ శక్తియు నన్నపూర్ణయున్
గేరెడు గంగధార మడు ♦ గే మాచెర్ల కగా జెలంగు నీ
కారెమపూడి పట్టణము ♦ కాశిగదా పలనాటి సీమకున్.

ఉ. అంగడి యమ్ముకతేమ వరి ◊ యన్నము లేమ శుచిత్వ మేమిలే
నింగికి నిలిచి లేగు ప్రజలు ◊ నెను పనంబులు లేవు నీటికే
భంగి పడంగ శాల్పుడు కిల ◊ పం పగులెవ్వరు లేరు దాత లె
వ్వగను మున్నగాని పల ◊ నాటికి మూటికి బోవ నేటికిన్.

సీ. కలిసంపు జొన్నల ◊ కటుకు గుమ్మాలు సూచి
వస్త్రమా భయపడ ◊ వద్దు సుమ్ము
నానా రుచుల్ గోరు ◊ నాలుకా నీవేమి
సందేహ పడవద్దు ◊ చప్పరించు
ఎన్నడు గడి చేయు ◊ ఉరుగ నెల్లో యని
కుడి హస్తమా నీవు ◊ జడయ బోకు
కమ్మని వాసనల్ ◊ గ్రక్కున తేనెడి
గర్భమా కుట కుట ◊ కాక యుండు

◊ ◊ ◊ ◊

◊ ◊ ◊ ◊

వచ్చె బహుధాన్యనామ సం ◊ వత్సరంబు
కాయ గూరలు మనకు ◊ నిక్కముగ గలుగు.

సీ. విడిన కొప్పున జాజి విరులొప్పుగా రాల
జట్టి కుంకుమ చుక్క ◊ బొట్టుచెదర
చక్కగా బటువారు ◊ సందెడు కుచ్చెళ్ళు
చెలగు మట్టియలపై ◊ జిందులాడ
కొదమ గుబ్బలు బైట ◊ కొంగు సయ్యాటగార
ముక్కు నత్తొక వింత ◊ ముద్దు గుల్క
మొలగంట లిమ్మగు ◊ మ్రోతలో రంజిల్ల
గనకంపు టందియల్ ◊ ఘల్లు రనగ

బొసఁగ గప్రంపు వీడెముల్ ♦ పొందు పఱచి
యనఁగు జేడెలతో ముచ్చ ♦ టాడుకొనుచు
నలరు సింహాద్రి పైకెక్కి ♦ హాగ్గముసను
వచ్చె గలకంఠి వేసారి ♦ మచ్చకంటి.

సీ. పలు తెరంగుల రంగు ♦ పద్మ రాగల వీణే
చకచక త్ప్రభల ♦ సాతూత్కరింప
సొంపుతో రవచెక్కు ♦ డంపు ముంగరచాయ
పగడంపు మోవిపై ♦ పరిఢవిల్ల
విరిసియో సరిలిక్రి ♦ క్కిరిసిన చనుదోయి
బిగువున నెఱపైక ♦ పిక్కటిల్ల
ఒకపరి యొయ్యారి ♦ ముసుగులోన నెఱివే
కొమరాలి మూపున ♦ గుసిసియాడ
విరుల తావియు నెమ్మని ♦ వెనుక కచ్చ
పెళ పెళక్కను చిరుతోడల్ ♦ బెళుకు నడుము
వలుఁద పిఱుదులు కలికి చూ ♦ పుల బెడంగు
లొలయఁ గన్గొంటి వేసారి ♦ కలువ కంతి.

సీ. పొలు పొందగ విభూతి ♦ బొట్టు నెన్నొసలిపై
దళుకొత్త చెమట కు ♦ త్తల వడంగ
సొగసుగా బూదండ ♦ జొనిపిన కీల్గొప్పు
జారగా నొకచేత ♦ సరుదు కొనుచు
బిగి చన్నుగవమీద ♦ బిరుసు పయ్యెద చెంగు
దిగజారి శివసూత్ర ♦ మగపడంగ
ముక్కున హారుముంజి ♦ ముత్యాల ముంగర
కమ్మ వాతెర మీద ♦ గంతులిడగ
కొను జవ్వాడ మట్టియల్ ♦ గదిసి మ్రోయఁ
గమ్మ విలుకాని జాలువా ♦ బొమ్మయనఁగ

మెల్ల మెల్లన సింహాద్రి • మీఁదికేగె
గన్నె పూఁబోఁడి యగసాలి • వన్నెలాఁడి.

ఉ. హా జలజాక్షి ! హా కిసలయా • ధర హా హరిమధ్య హా శర
ద్రాజ నిభాస్య ! హా సురత • తంత్ర కళానిధి యెందుఁబోయితే
రాజమహేంద్ర వీధి గవి • రాజు ననుఁ గికురించి భర్గకం
ఠా జిరకాల కూట ఘటి • కాచితమైన యమాస చీకటిన్.

సీ. మీఁగాళ్ళ జీరాడు • మేలైన కుచ్చెళ్లు
తీరున మడి చీర • దీర్చి కట్టి
బిగువు గుబ్బల మీఁద నిగ నిగల్ధళుకొత్తు
నోర పయ్యెద కొంగు జారవైచి
వలపుల కోక వింత • గలుగగా గొప్పవౌ
కురులు నున్నగ దువ్వి • కొప్పు వెట్టి
నెలవంక నామంబు • సలలితంబుగ నుంచి
తిరు చూర్ణమా మీఁద • దీర్పు జేసి
ఓర చూపుల విటులదా • నూరడించి
గిల్కు మెట్టెల రవ రవల్ • గుల్కరింపఁ
జికిలి చేసిన తామ్రంపు • చెంబుఁబూని
వీధి నేతెంచె సాతాని • వేడ్కలాఁడి.

సీ. బాలేందు రేఖసం • పద మించి విలసిల్లు
నొసటి తళ్కుల నీటు • నూరునేయు
భ్రమరికా హారి నీల • చమర వాలము బోలు
వేణీ భరము చాయ • వేయునేయు
దర్పణ ద్విజరాజ • ధాళ ప్రభ
ల పసబింబ స్ఫూర్తి • లక్షసేయుఁ

కోక హాటక శైల ♦ కుంభి కుంభా రాశి
కుంచ కుంభ యుగళంబు ♦ కోక సీమ
జఘన సీమకు విలువ లెం ♦ చంగ నదె మె
దీని సౌందర్య మహిమంబు ♦ జెప్పఁ జాలుఁగు
నహాహా యెబ్బంగి సాటి సే ♦ యుంగవచ్చు
భావజుని కొల్వు జంగము ♦ భామచెల్వు

సీ. హారి నీలముల కప్పు ♦ లణగించు నునుగొప్ప
విడఁ బువ్వుదండ తా ♦ వీడఁ బాఱ
కోటి చందురు డాలు ♦ గోట మీటగ జాలు
మొగముఁ గుంకుమ చుక్క ♦ సొగసు గుల్క
అల చక్కముగ జిక్క ♦ లణగ దొక్కగ నిక్క
పాలిండ్లపై నాచు ♦ పైటఁ జార
ఇసుక తిన్నెల మెట్టు ♦ పసిడి చెంపల గొట్టు
బిరుదుపై నూలు ♦ బెళుకు దేర
చిగురు కెమ్మోవి పగడంబు ♦ జగియు మెఱపు
మాటలాడంగఁ గన్దోయి ♦ తేటలమరఁ
జెమట లూరంగ సింహాద్రి ♦ జేరవచ్చె
భోగ గుణధామ యాంధ్ర ని ♦ యోగి భామ.

సీ. ఒక చెంప కొరగా ♦ నొనగూర్చి దిద్దిన
తురుమున నుండి క్రొ ♦ వ్విరులు రాల
రాతిరి నిదురఁ గూ ♦ రమి జేసి ముడివడు
బడలిక నడుగులు ♦ తడబడంగ
వింత వారలఁ జూచి ♦ వెననవ్వు నెడఁ గప్పు
గల దంతముల కాంతి ♦ వెలికిఁ బాఱ

ఉడి మడి నడుమట ◆ చెలరేగి గుబ్బలు
పై దాకి సమున్నతో ◆ పైఁట జాఱ
ఏనుటచే పరు నాసుంబు ◆ చెమ్మగిల్ల
హాళిదాచేత పిడిగాటంబు ◆ గీలుకొల్పి
గంగ పురి రాజవీధి గా ◆ నంగ నమ్యో
నాదు మది గోర్కెలూరం బై ◆ ష్ణవ వధూటి.

సీ. తళుకు తళుకను కాంతి ◆ బెళుకు కెంపుల ముంగ
రందమ్ము కెమ్మోవి ◆ యందుఁ గుల్క
దగ దగ ధగలచేఁ ◆ దనరారు బంగారు
గొలుసు లింగపు గాయ ◆ కొమరు మిగుల
నిగ నిగ న్నిగలచే ◆ నెగడు చెల్వపు గుబ్బ
దోయియుండొంటితో ◆ రాయిడింప
రాజహంస విలాస ◆ రాజితంబగు యాన
ముందు మెట్టెలు రెండు ◆ సందడింప
సగస దృక్కుల నిటులను ◆ గరఁగఁజూచి
పొందికై నట్టిమోమున ◆ భూతిరేఖ
రాజకళలొప్ప నద్దంకి ◆ రాజవీధి
బాలిచె నొకకొమ్మ గాజుల ◆ ముద్దుగుమ్మ

శా. రాపాడంగల గుబ్బచన్నుఁగవతో ◆ రాకేందుబింబంబుపై
దూపేయంగల ముద్దు నెమ్మొగముతో ◆ దోరంపుమై ఛాయతో
జూపున్ ముద్దులబాల సంఘములతో ◆ సొంపారు లేనవ్వుతో
వేపారాం గనవచ్చెఁ గాసె బిగితో ◆ వేణీభర చ్ఛాయతోన్.

క. రంభా స్తంభము లూరువు
లంభోరుహ విభము లక్ష ◆ లతను శరంబుల్
జంభా సురారి మదజగ
కుంభములీ నంబివారి కోడలి ◆ కుచముల్.

క. అద్దిర కులుకులు బెళుకులు
నిద్దపు మెఱుఁగుఁ జోడల ◆ నీటులు గంటే
దిద్దుకొని యోల వచ్చును
ముద్దియ యీనంబి పదుచు ◆ ముచ్చట సేగన్.

ఉ. వన్నెల గాగరా జిలుఁగు ◆ వ్రేటువ కుచ్చిళులందు నాటవమూ
ల్సన్నపు వారి భంగముల ◆ సింబున వీచెము చాల కార్శ్యము
గ్గన్న తెఱంగు దోఁప కర ◆ కంజములన్ ◆ మునుగుం బిగించి ప్ర
చ్ఛన్న ముఖాబ్జయో సడచె ◆ నంబున బొంటిపి భామ గోముసన్

చ. విలుకర భిండివాదిపరి ◆ వేదనకోటి విరిగజస్త్ర స్రా
త్తటనము వ్రాలిపోవఁగని ◆ తద్దయుఁ బోసఁగ నాభిగాంచయు
చ్చట పటుదీర్ఘ దండహాతి ◆ చాల విరోధమటంచు దెల్పినన్
దటుకున బోక నిచ్చినవి ◆ ధంబున నుండి కుచంబు లింతికిన్.

ఉ. మానుష దాన మాన బల ◆ మానిత ధర్మ గమా మనోజ్ఞ కీ
ఖానుత భూతివిత్తముల ◆ గాటయు వేముని బోల్చు వానినిన్
వాని విరోధి వాని విభు ◆ వాని విపక్షుని వాని యగ్రజున్
వాని మఱంది వాని నుత ◆ వానియమిత్రుని వానియగ్రజున్.

సీ. కపట కంఠీరవా ◆ కార నారాయణ
క్ష్వేళా నినాదంబు ◆ గేలిసేయు
కల్పాంత దుర్దాంత ◆ కాలభైరవభేరి
డమరు కోన్మాదంబు ◆ డంగ జేయు
ప్రళయకాలాభీల ◆ పటుఘోర నిర్ఘాత
పటుపుటారావంబు ◆ జటిలపరచు
కుహనా మహాకాల ◆ కోలాహలోత్తాల
పాతాళ నినదంబు ◆ భంగపరచు

గండము చూసిన దర్పకోద్య ◆ గు దెలిపియు
జంటగిలిగ్రామాయు సింగని ◆ దండభేరి
జయగనుణా సంగి రాయునే ◆ శ్యా భుజంగ
యూపుల జలధామ పెదకోమ ◆ టన్న వేమ.

చ. ధగణోదయ బొమ్మర్లు పసు ఘావగ ◆ పంక్తులు బొమ్మలంచుదిన్
గుగుగులు, చక్రవాళిగిరి ◆ కోట సభంబది నేన కోరని
గిరగిగ గోపపీఠ యున ◆ చంద్రములుమేటి నివాళిపళ్ళెముల్
గుగుగగ పుణ్యులేన పెద ◆ కోమటి వేమన కీర్తికాంతకున్

చ. గురుకుచ యుగ్మ మానసము ◆ కోమలికంబులు ముద్దుమాటలున్
అగవు లతిప్రసంగములు ◆ నప్పటి మేలు మాటలం
దరత కళా నిధానముస ◆ తాడన పీడన బూతుమాటలం
బరుపడి నొంద నేర్చెలయు ◆ భాషలుగల్గు నెయ్యాంధ్రభామకున్

క. బంగారు వంటి మేనును
శృంగారము లొల్కు పల్కు ◆ చిక్కని చన్నుల్
బంగారపు నెఱ చీరయు
చెంగటి చూపులు నియోగి ◆ చేడియకొప్పున్.

క. అగసాలిది కాబోలును
సొగసైన మిటారి యొయార ◆ చూపుల తోడన్
జగమెల్లను వల ◆ పించుచు
మగటిమితో వచ్చెపురము ◆ మార్గము వెంటన్.

ఉ. అంగడి వీధి పల్లవుల ◆ కాసగమామిడి పండులమ్ముచున్
జంగము వారి చిన్నది పి ◆ సాళి తనంబునఁ జూచెబో నిశా
తాంగజ బాణకైరవ సి ◆ తాంబుజ మత్తచకోరబాల సా
రంగ తటిన్నికాయముల ◆ రంతులు చేసెడు వాలు చూపులన్

ఉ. కమ్మరవారి బాలిక ◆ చకోర విలోచన మూసగున్న యా
వమ్మొదరిన్ రసామలిన ◆ వస్త్రము చెంగులు జారగిల్లఁ గ్రాఁ
గమ్మని మ్రోతతోఁ గరన ◆ ఖంబుల భాండసములంగజాస్తు సా
తమ్మునఁ బోవుదీసెవిట ◆ తంపిమ గుండియలాగ విప్పగన్ !

చ. పసగల ముద్దుమోవి బిగి ◆ పట్టున గుబ్బలు మందహాసముల్
నొసట వి భూతి రేఖయుఁ బు ◆ నుంగవ త్రావి మిటారిచూపులన్
రసికులు మేలు మేలు భళి ◆ రాయసి మెచ్చగ రావి పీటలో
బసిడి సకాల వంటియొక ◆ బ్జలవఘూటినిగంటి వేడుకన్.

ఉ. పువ్వులు కొప్పునం దురిమి ◆ ముందుగ గానసియూడు చుండగా
జెప్పునఁ బంగ సాచియొక ◆ చేతను యోకలి బూనియున్యనన్
నవ్వుముఖంబు తోడ దన ◆ నందను బోడుచు నాఘసజూచుచున్
సువ్వియ సువ్వియంచు నొక ◆ సుందరి బియ్యము దంచెముంగిటన్

ఉ. దోసెడు కొంపలో పసుల ◆ త్రొక్కిడి నుంచము దూడ రేణముల్
బాసిన వంటకంబు పశి ◆ బాలుర శౌచము వి స్తరాకులున్
మాసిన గుడ్డలున్ దలకు ◆ మాసిన ముండలు వంటకుండలున్
రాసిడు కట్టెలున్ జలప ◆ రాడు పురోహితు లింటికృత్యమున్

శా. దాయాదుల్ వలె గుబ్బచన్నులొరయన్ ◆ ధావళ్య నేత్రాంబుజ
చ్ఛాయల్ తాండవమాడ గేరిపురువ ◆ స్వాంతంబున న్మన్మనుం
డే యంజంగమ వారి చంద్రముగిలి ◆ శ్వేశార్చనావేళలన్
వాయించెన్ గిరిగిండ్లు బాహుకుశల ◆ వ్యాపార పారీణతన్.

ఉ గుబ్బల గుమ్మలే జిగురు ◆ గొమ్మ సువర్ణపు గీలుబొమ్మ బల్
గబ్బిమిటారి చూపులది ◆ కావుది దానికి నేల యొక్కనిన్
బెబ్బులి వంటగట్టితివి పెద్దవు ◆ నిన్ననరాడు గాని దా
నబ్బ పయోజగర్భ!! మగ ◆ దానికి నింత విలాస మేలరా !

సీ. హాటకం యుగధగ ద్ధగిత కాంతిచ్ఛటల్
 చెక్కుటద్దములపైఁ జీరువార
నిటలేందు వారి నీల కుటిల కుంతలములు
 చన్నాజ మోమునఁ జిందులాడ
బంధుర మౌక్తిక ప్రకట హారావళుల్
 గుబ్బచన్నుల మీఁద గునిసియాడ
కరకంకణ క్వణ నిక్వణంబులు
 పలుమారు రాళ్లపై బరిఢవిల్ల
ఓరచూపుల విటచిత్త మూఁగులాడ
బాహుకుశలతఁ జక్కని మోహనాంగి
పాటఁ బాడుచు గూర్చుండి రోటిమీఁదఁ
బిండి రుబ్బంగఁ గన్నుల పండువయ్యె.

ఉ. వాసన గల్గు మేనువిడు వాలుకనుంగవ గబ్బిగుబ్బలన్
కేసరి మధ్యమున్నతను కేళికి నింపగు బాహుమూల ది
వ్యాసము గల్గినట్టి యెల నాగను భోగము దానిఁజేయ కా
దా సరిదాని జేసిన వి ధాతను నేమన వచ్చు నీశ్వరా.

చ. తొలకరి మించు పోవగతి తోప మకానముమీఁద నున్న యా
య్యావికుల వెనితో తముల పాకుల బేరములాడబోయి నే
వలచుట కేమి శంకరుని వంటిమహాత్ముడు లింగరూపియై
కులుకుమిటారి గబ్బిచను గుబ్బలసందున నాట్యమాడఁగన్.

ఉ. బంగరు లింగకాయ చను బంతులమధ్య నటించుచుండ దా
జెంగులుజార మేల్విలువయిన చీరయు పీడముడిప్పితంబులు లు
ప్పొంగగ వామ హస్తమున బొల్పుగు నీ వినిబట్టి వేడ్కతో
చంగున గోడ దాటెనగ సాలి శిరోమణి జూచితె సఖా

చ. విడిబడి నట్టి వేణియును ♦ బిర్రున వ్రాలిన యంతలోన దా
వడిసెల నుతబట్టుకొని ♦ వట్రువ గుబ్బల పైటజారగా
నడుము వణంకంగా బిరుదు ♦ నాట్యము సేయుగ నీపెడగా
దోడ దోడ మంచె నెక్కినొక ♦ దొడ్డ మిటారచె రెడ్డిబిడ్డహో

క. చెవు లవి నీలవు రాలా
యువిదరో నిను రతుల దనుప ♦ నొకని తేరాలా
యివి రుద్రాక్ష సరాలా
జవ రాలా మహాత్మ్య రాల ♦ జంగము రాలా.

ఆ. ఊరు వ్యాఘ్ర నగర ♦ ముతగంబు శరణంబు
కాపు కపివరుండు ♦ కసవు నేడు
గుంపుగా గనివపు ♦ గురజాల సీమలో
నోగు తెల్లగూడి ♦ రొక్కచోట.

క. సర్వజ్ఞ నామ ధేయము
శర్వునకే రావుసింగ ♦ జనపాలునకే
యుర్వింజెల్లును ♦ దక్కొరు
సర్వజ్ఞంసనుట కుక్క సామజ మనుటే.

(ఈ పద్యమున నిందాస్తుతులు రెండును గలవు.)

ఉ. తక్కక రావు సింగపసు ♦ ధా వరుడర్థుల కర్థ మిచ్చుచో
దిక్కుల లేని కర్ణునిద ♦ ధీచిని ఖేచర వేల్పు మ్రానుబెం
పెక్కిన కామధేనువు శి ♦ బీంద్రుని నెన్నెదు భట్ట దిట్టవై
కుక్కవో నక్కవో ఫణివో ♦ కోతివో పిల్లివో భూత పిల్లివో

భృంగపంచకము

అన్యాన్య దేశములగు నీ యైదు పద్యములును శ్రీనాథకృతము లని చెప్పుదురు.

ఉ. మాయురె భృంగమా వికచ ♦ మల్లికలన్ విడనాడి తమ్మిలో
నీయెడ బూవుదేనియల ♦ నింపు జనింపగ గ్రోలి సొక్కియున్
బోయెద నన్న భ్రాంతి నిను ♦ బొందదు రాజుదయించె నిప్పుడీ
తోయజ పత్రముల్ వరుస ♦ తో ముకుళించె చలింపకుండుమా.

చ. అళికుల వర్య పద్మము కు ♦ శాంతర మందు వసింప నేరమిన్
జలనము నొందె దేమి నన ♦ సారస మిత్రుడు రాకయుండునా
తొలగక యుండె యుండు మిక ♦ తోయజవైరి తిరంబె రాత్రియా
కలవరమేల తమ్మితుద ♦ గాలక తూరక యూరకుండుమా

మ. అలినీ తత్రగమేల నేడు నిదె నీ ♦ యాత్మేశుడా భృంగమున్
జలజాసక్త మరంద పానవశతన్ ♦ సానందుడై యున్న వా
డలికింతేనియు లేక నీ వరుగు మీ ♦ యొప్పారు నిప్పాట నీ
చెలువుందుం బరతెంచు వేకువను రా ♦ జీవంబు చిప్పించినన్

మ. పతి నిద్రించిన వేళ రాదగునయో ♦ పద్మారి యీ కేళికా
యతిన[illegible]ంబు రతిశ్రమన్ విభుడు ని ♦ ద్రాసక్తుడై యుండె నీ
శతపత్రేక్షణ మోము వాంచినది నీ ♦ సాముగ్ధ్యముం జూవ బో
కతి వేగంబున నేగు మాతొలగి మా ♦ యాత్మల్ సుఖంబందగన్

చ. అతుల సభాంత రస్థిత బు ♦ ధావళి కెల్ల జోహారు వీర రా
హుతులకు మెల్ల జోహారు సత ♦ తోజ్జ్వల విక్రమ సార్వభౌమ సం
తతికి జోహారు వైభవ వి ♦ తారపురం దరుడైన యట్టి భూ
పతికి జోహారు మానపరి ♦ పాల జోహారు ప్రధాన శేఖరా.

సీ. మకరధ్వజుని... ... ...
... ... చిగురుఁబోడి
యుభయ కక్ష్యములందు నురు దీర్ఘశిగము లా
నెరులు పెంచిన దయా నీలవేణి
పసుపు వాసన గ్రమ్ము పైట చేలము లెన్న
ముసుగు వెట్టిన దయ ముద్దుగుమ్మ
పూర్ణ చంద్రుని గేరు పొలుపు సిందూరంపు
బొట్టు పెట్టిన దయా పొలతి నుదుట
మెమె మీరంగ నిత్తడి సొమ్ములలర
యోరచూపులు శృంగార మొలుకు చుండ
గల్కి యేతెంచె మరునీ రాచిల్క యనగ
వలపులకు పేటి యొక యొడ్డె కులవధూటి.

ఉ. గ్రామము చేత నుండి పరికల్పిక ధాన్యము లింట నుండి శ్రీ
రామ కటాక్ష వీక్షణ పరంపరచే గడతేరెగాని మా
రామయ మంత్రి భోజన పరాక్రమ మేమని చెప్పవచ్చునా
స్వామి యెఱుంగు తక్కుబళి చాతురి తాలఫలప్రమాణముల్.

ఉ. మా కలిదిండి కామయకు మారకుఁడన్నిట దంష్ట్రి వైఖరే
కాక తదన్యుఁ డెట్లగును గాడిదకున్ దురగంబు పుట్టునే
చేకొని కోఁకి నక్కకును సింగము పుట్టునె మూల కాకికిన్
గోకిల పుట్టునే చిరుత కుక్కకు మత్తగజంబు పుట్టునే.

ఉ. గొంగడి మేలు పచ్చడము కుంపటి నల్లల కుక్కిమంచముల్
జెంగట వాము తైలముల జీర్ణపు మందులు నుల్లిపాయలున్
ముంగిట వంట కట్టియల మోపులు దోమలు చీరపోతులున్
రంగ వివేకి మసర రాజ్యము కాపుర మెంత రోతరా.

ఉ. వంగిన సాంగముల్ నవీనము ◆ వంగిన కస్తూరిలు మొలకెత్తిలుఙ్
నంగిరి బుగ్గలుం చనువు ◆ శోకమూలుం బాలు వచ్చపంబులుం
దేవగు నోరచూపులును ◆ దేవుల దప్పిన యేంన బావలుఙ్
బింకుల బ్రహ్మ ... మనసు ◆ రాజ్యము నెట్టు స్వపంచపరిక్రమా

క. నెమలి పురి యమునపురముగా
యామునాయను బసివి రడ్డి ◆ యంతటు మున్నే
యను దూరతెరి కొప్పులు
క్రమ మెరుగని దున్నతెరి ◆ కరగా తెల్లన్.

చ. గురువరముల్ ప్రియోక్తులును ◆ క్రొమ్ముడియుఙ్ నిటలాలకంబులున్
మురిసెపుమాటలున్ నగవు ◆ ముద్దుమొగంబు నగల్లు కాని యా
నగలపు నేర్పుమాటలును ◆ సూక్ష్మ విధీమణ భాషణంబులుఙ్
బరువడితో విభుంగవయు ◆ భావము బట్టదు విప్రభామకున్.

ఉ. తల్లియు కొండపల్లి నొక ◆ తామర ఖండికి నీళ్ళ కేగగా
దెల్లిని చీరకొంగు నెగ ◆ దీసుక నవ్వుచు నీళ్ళు ముంచగా
గొల్లల లింగకాంత చను ◆ గుబ్బల సందున నాట్యమాడగా
జల్లల మాటలాడుసగ ◆ సాథి శిరోమణి సూచితే

క. నిష్పగపు కలికి చూపులు
బబ్బించుక లేని పిరుదు ◆ సన్నని నడుముఙ్
మబ్బుకురు లుబ్బుదుచములు
బిబ్బిలకుఁ గాకఁ గలవె ◆ పృథ్వీస్థలిలోన్

క. నడినూక లేని యన్నము
వడబోసిన నెయ్యి బుడమ ◆ పరుగుఙ్ బెరుగుఙ్
గడిమాడ నేయఁబెట్టిన
వడగూడెపు నంబి పడుచు ◆ నడిగితినమునిూ.

గీ. గిటగిట నగు నెన్నడుములు
పుటపుట నగు చన్నుగవయుఁ ◊ బున్నమ నెలతో
జిటపొట లాడెడు మొగములు
కటి తటముల కొమరు శబర ◊ కాంతల కమరున్.

గీ. వీనులకు విందులై తేనె ◊ సోనలైనయు
ముందు రాగంబునను జగ ◊ న్మోహనముగ
పాడె నొక జాలరి మిటారి ◊ యీసులేని
కాకలీనాదమున నోడ ◊ గడపు పాట.

గీ. మేతఁ గఱపిల్ల పోరున ◊ మేకపిల్ల
పారుబోతు తనంబున ◊ పందిపిల్ల
మెల్ల పనులును జెరువంగ ◊ బిల్లిపిల్ల
యొందమున గోతిపిల్ల యీ ◊ యూరవపిల్ల

ఉ. వీసపు ముక్కునత్తుయర ◊ వీసపు మంగళసూత్ర మమ్మినన్
గాసును రాని కమ్మలర ◊ కాసునఁగానివి పచ్చపూసలన్
మాసిన చీరగట్టి యవమాన ◊ మెసంగగ నెదు రాఁగ నా
కాసల నాటి వారి కన ◊ కాంగిని జూచితి నీళ్ళరేవునన్

ఉ. గండము తప్పె నాంధ్రకవి ◊ గానికి నిన్నటి రేయి పుష్కరో
దండుని గారవింపక ◊ తద్దయు నిల్చితి గానే యయ్యయో
బండరు వారి పాపికిని ◊ బైటిపసారమె యట్టె మెమయిన్
బుండయి యెల్లవంకఁ జెడి ◊ పోవుదుగా యటు వోయియుండినన్.

సీ. పర రాజ్య పరదుర్గ ◊ పరవైభవ శ్రీల
గొనకొని విడనాడు ◊ కొండవీడు
పరిపంథి రాజన్య ◊ బలముల హరియింప
గుఱుతైన యురిత్రాడు ◊ కొండవీడు

ముగురు రాజేశును ♦ మొహాంబు బుట్టించు
కోమటు మించిన ఱేఁడు ♦ కొండవీడు
చటుల విక్రమకళా ♦ సాహసం బొనరించు
కుటిల లాతవ్రాలకు గాదు ♦ కొండవీడు
జవనఘోటక సామంత ♦ నరసవీర
భట నటానేక హాటక ♦ ప్రకట గంధ
సింధు రార్భట మోహాన ♦ శ్రీల దనరు
కూర్మి నమరావతికి నీడు ♦ కొండవీడు.

సీ. కూడు తలఁప జోళ్ళు ♦ కూరకారామళ్ళు
చెవులంత ప్రేలాళ్ళు ♦ చేలుమళ్ళు
దుత్తెడనాగళ్ళు ♦ దున్నపోతుల యేళ్ళు
కలవు మాపటివేళ ♦ గంజినీళ్ళు
మాట మాటకు మళ్ళు ♦ మరిదొంగ దేవళ్ళు
చేదైన పచ్చళ్ళు ♦ చెరకునీళ్ళు
వంట పిడకలదాళ్ళు ♦ వాడనూతుల నీళ్ళు
విన విరుద్ధపుబేళ్ళు ♦ వెడద నోళ్లు
దళమయినట్టి కంబళ్ళు ♦ తలలు బోళ్లు
పయిడికిని జూడఁ బియిడెత్తు ♦ ప్రత్తివిళ్లు
చలముకొని వెదకినను లేవు ♦ చల్లనీళ్లు
చూడ వలసెను ద్రావిళ్ళ ♦ కీడుమేళ్లు.

సీ. పంపా విరూపాక్ష ♦ బహు జటా జూటికా
రగ్వధ ప్రసవ సౌ ♦ రభ్యములకు
తుంగ భద్రాస ము ♦ త్తుంగ వీచీఘటా
గంభీరఘుమ ఘుమా ♦ రంభములకు

కళసాపెర ప్రాంత ◆ కదళీవనాంతర
ద్రాక్షాలతా ఫల ◆ స్తబకములకు
కర్ణాటకామినీ ◆ కర్ణహాటకరత్న
తాటంక యుగధాళ ◆ ధళ్యమునకు
నిర్నిబంధనిబంధమై ◆ నెనయు కవిత
తెలుగునను సంస్కృతంబున ◆ బలుక నేర్తు
ప్రౌఢ దేవేంద్రరాయ భూ ◆ పాల వరుని
సముఖంబున దయజూడు ◆ మమ్ము సుకవి

చ. తరువున గాండివం బిడడె ◆ ధర్మజు నానఁ గిరీటి యేను వా
క్సరసిజనేత్ర యానతి వి ◆ చారము డొప్పన గర్వహీనతన్
మరలి తెలుంగు భూమికన ◆ మానతతి గొనిపోవువాడ నై
బిరుదులు వారివాఁగుకడ ◆ బెట్టితి సత్కవిసార్వభౌముడన్.

సీ. కమనీయకర పల్ల ◆ వము మేను గదియంగ
నొయ్యన జూచిన ◆ నులికి పడును
ఆలింగమునకు ◆ నక్కునఁ జేర్చిన
జేదోయి యురమ్ముపైఁ ◆ జేర్చుకొనును
చుంబనమ్ము కోష్ట ◆ బింబంబు గమకింప
వదన మెయ్య నొకింత ◆ వంచుకొనును
గిలిగింత సేతకు ◆ గినుకయు సిగ్గును
మొలవంగఁ గన్నులు ◆ మోడ్చికొనును
అట్టి బాల రతిక్రీడ ◆ ననువు పరుప
నేర్పు గల్గునె పరులకు ◆ నీకగాక
రాజ పరమేశ రాజాధి ◆ రాజ విభవ
లక్ష్మణోపేంద్ర ప్రౌఢ రా ◆ యక్షితీంద్ర.

చ. [illegible] గూడు వేసెఁ బెస • [illegible]
[illegible]గున మేనికంపు [illegible] • [illegible]
[illegible] నిరంతరంబు [illegible] • [illegible]
[illegible] • [illegible]

చ. [illegible]గంభీర వయోధరంబులు [illegible] • భావ [illegible]
[illegible] వింద్రాస్యసుగంధగంధ పటు వే • [illegible]
[illegible] తంత్రాణ వివేకసంపదయు [illegible] • [illegible] గాంభీర్య[illegible]
[illegible] రత్నము [illegible]భామ [illegible] • లభ్యంబె [illegible]

సీ. పసుపు గేయుచోఁ జూచు • గుడిమొదముల దొంచు
సంచరించెడి పిట • సముదయములు
బోగులు కట్టుచోఁ • బూరుగండ్ల చిన్న ప్రా
యపు టెంతులకు నుపా • యములు దెల్పు
గంజులు చుట్టుచోఁ • గన్నాబు పైగతోఁ
సొగసు కాంద్రకు టెంకి • చోటుజూపు
అచ్చులే యతుకుచోఁ • హాస్యరసంబునఁ
జెలికత్తెలను మాటు • పలుకరించు
నావలీవల సతులకు • హాస్యమాను
సురాటు బిగియించుచోఁ బతి • మోనగించు
గుంచె లడిపట్టి యూడ్చుచు • గొమరు మిగలు
పద్మసాలిది వగఁదేజి • బలుమిటారి.

పల్నాటి వీర చరిత్రము

భట్టుమూర్తి జెప్పిన రాజనీతి

పగవృద్ధి బొందించు భ్రష్టులె కాని
యడగించు నేర్పరు లవంగలో లేరు
నరసింగ భూమీశు నమ్మిక మీరు
తమ్ముడా మలిదేవ ధరణీశు కడకు
బంపుడి యేకమై పగలను నణచి
పలునాడు మొదలైన బహు భూములెల్ల
నెదురెవ్వరును లేక యేలుడి సుఖత
శృంగార యుతు నరసింగ భూమీశు
బంపించు మలిదేవపతి గలయంగ
బోరుమంచిది గాదు భూమి నెక్కడను
బాడౌను దేశంబు పగమించె నేని
ప్రజలెల్ల నశియించి పారి పోవుదురు
బండారమునకును బైకంబు లేదు
రాణువ యందుచే రహించెడి యుండు
జేజీత గాండ్లెల్ల జెలగి కోపించి
యీగల జీతంబు లిమ్మందు రపుడు
పతి బంటు మేరలు పరిహార మాను
బంపిన పనిసేయ బాలు మాలుదురు
తెలిసిన శాత్రవుల్ ధీరత తోడ
భూమిని గొనుటకు బుద్ధిబెట్టుదురు
పగవారి వార్తలు పరికింపలేరు

...కొని సభలోన మీరాను పోరాడ

...చెడు వారికి....................

... ...

పెంపునలు మీము జేరి పగబూన నీక

దప్పదు సుందరి చెనటి వాక్యములు

ప్రైకమున్నాము ...డు నద్బాని తోడ

చెడును బలంబును జెడును భాగ్యంబు

చెడును యశంబును జెడును శౌర్యంబు

చెడును రాజ్యంబులు చెడ్డపిమ్మటను

దేశంబు పరనృపాధీనమౌ నుమ్ము

పారతంత్ర్యంబు మీపై బడగలదు

పర తంత్ర జనముల పాలి కష్టములు

చెప్పంగ నలవియే శివునకు నైన

పంజరంబున నున్న పక్షులరీతి

... ...

... ...

— నలగామ రాజు సభ —

వింతగా గాయకుల్ వీణల బూని

తంత్రులు బిగియించి తగసుతి బెట్టి

సరిగ మేళములైన స్వర సప్తకంబు

నారోహణా వరోహణ భేదములను

బహు రాగ సంప్రాప్తి పట్టుగాఁ జేర్చి

సంచారి సంస్థాయి సరస భావములు

మృదుతర శబ్దార్థ మిళిత మైనట్టి

ఘనత లాలంకార గతి పరంపరలు

సయాప్రనల్ మొదలైన షణ్ముఖ్యశాస్త్రములా
జంత్ర శాస్త్రంబులు జంటగావించి
వెలుఁగి యొండిన చెట్లు చిగిరించునట్లు
పాడిరి తమ తమ ప్రౌఢిమ మీరి
బాల శాసను కొల్చ్వ వగిది నున్నట్టి
వేళ నేతెంచిరి విద్యార్థి కతను
నాట్యమేళము నాడు నవవిలాసముల
వచ్చి నమ్రతమొక్క ప్రక్కగా నిల్వ
ఘన వైభవంబున గాను భూవిభుడు
నవ్వుచు సెలవిచ్చె నాట్యంబు సేయ
వరమృదంగము తెస్స వాయించు మేటి
కుడి భాగమందునఁ గుమురుగా నిలిచె
దాళ మాన్యజులు దావటి దిశను
నిలిచి యుత్సాహంబు నేరుపు మీర
ముఖవీణె వాయించు ముఖ్య గాయకుడు
రాగ మాలాపించు రమణు లిద్దరును
నిండు వేడుకతోడ నిలిచిరి వెనుక
కంజ లోచనయును ఘనమైనపాత్ర
మదను పట్టపు దంతి మంజుల వాణి
భరత శాస్త్రోచిత బహు రాగములను
గరిమ నేర్చిన కంతు బాణంబు
వచ్చియు సభవారు వర్ణించి చూడ

పల్నాటి వీరచరిత్రము.

నిలిచి నాట్యమునకు నేర్పరియైన
వేత్రపాణికిఁ దగ వినయంబు జూపి

యుగపున సంగిన గజ్జె లతిభక్తితోడ
పాదములం గట్టి పంచ ఘర్మముల
కాళ్ళగట్టిగగట్టి కడుజపం బడర
మట్టల త్రాళ్ళాల మధ్య నిల్చుండి
ఘోర చూపున రాజు నొయ్యన జూచె
సమపాద యుత్తమైన స్థానకస్థితిని

... ...

—◆ బాలచంద్రుండు తల్లికి సమాధానము జెప్పుట ◆—

దుష్టభావుడ గాను ధూర్తుడగాను
పెలదుల నెల్లను వినతి చేయుదును
దయసేయుదుగా నా తనయుని మాడ్కి
తడవాయనే వచ్చి తల్లితో యిటను
బుత్రుని మాటలు బుద్ధిలో నుంచి
నాకాంక్ష లీడేర్చి నన్నంప వమ్మ
బాలచంద్రుండిట్లు పలికిన వేళ
స్థైతమ్మ నవ్వుచు నపుడు నేర్పరులు

—◆ కోమటి యన్నమ్మ బాలచంద్రుని దిట్టుట ◆—

బాలు నినుగాని బలు కోపమునను
గన్ను లెఱ్ఱగజేసి కాంతయిట్లనియె
నోరి దురాత్ముడ ఘోరి దుర్మార్గ
క్రిందు మీఁదెఱుగక కెరలు చున్నావు
గర్వ మేటికి నీకు గాంతల యెడను
గలిగిన దినవలె గట్టంగ వలయు
నెఱుకమాలిన చేష్ట లేల చేసితివి

మురియంగ నేల నీ పొంగెల్ల నణగ
ముదిరె మదంబు నీ మురిపెంబు క్రుంగఁ
దగమల్ల భూపతి ధనమెల్ల నీదు
సదనంబు జేరిన సత్తువ నుండి
తుళ్ళుచు నున్నావు దుష్టమానసుండ
సమరంబులో నిన్ను శత్రులు గుమ్మ
నడచెడు పదముల నారసా లేయ
జూచెడి కనులకు సూదులుగ్రుచ్చ

... ...

సంపూర్ణము.

